

A

NYÍREGYHÁZI METHODISTA GYÜLEKEZET TÖRTÉNETE A
SZÁZADFORDULÓTÓL 1947-IG

KÉSZÍTETTE:
JÓNÁS MIKLÓS
V. ÉVFOLYAMOS HALLGATÓ

TÉMAVEZETŐ TANÁR:
MAJSAI TAMÁS

WESLEY JÁNOS LELKÉSZKÉPZŐ FŐISKOLA
1996

TARTALOM

BEVEZETÉS - A témaválasztás indoklása	3
I. Visszatekintés: a kezdettől 1935-ig	5
I.1. A metodizmus hatása Magyarországon	5
I.2. A nyíregyházi tír pákság	8
I.3. Az első misszionáriusok	11
I.4. Rohacsek József Nyíregyházán	15
I.4.1. A hatóságok támadásai	17
I.5. Csatlakozás a Metodista Egyházhoz	20
I.5.1. Wallrabenstein Jakab az első nyíregyházi metodista prédikátor	21
II. Márkus J. András működésének ideje	25
II.1. A gyülekezet 1935-től 1947-ig	25
II.2. A "lakosságcsere" és hatása a gyülekezeti életre	31
II.2.1. A lakosságcsere egyezményről röviden	31
II.2.2. A szlovák propaganda hatása a Nyíregyházán, és környékén élő tír pákok között	38
II.2.3. A kitelepülés hatása a metodista gyülekezet életére	45
UTÓSZÓ	63
Felhasznált irodalom jegyzéke	65

BEVEZETÉS - A témaválasztás indoklása

Izgalmas és tanulságos feladatnak tartom egyházi közösség életének, történetének áttekintését a történelmi folyamatok, átalakulások tükrében. A vizsgálódás feltárja előttünk az adott kor politikai hatalmának társadalmi, politikai, nemzetiségi, szociális, egyházpolitikai törekvéseit, megismerhetjük azokat a módszereket, amelyek segítségével céljaik elérésére törekedtek, akár e közösségek életének befolyásolása, szuverenitásának semmibevétele árán is.

Mindezek mellett ha teljes képet igyekszünk kialakítani, nem elegendő csupán a társadalom - politikai hatalom - kívülről érkező hatását vizsgálnunk, hanem a közösség kialakulását belső rétegződését, fejlődését is át kell tekintenünk. Nagyító alá kell venni a szűkebb tájegység társadalmi, gazdasági, szociális berendezkedését, hiszen ezek alapvetően meghatározzák minden emberi csoportosulás életét, fejlődését, esetleges hanyatlását is.

Ezen vizsgálódás során észrevehetjük, hogy sokszor nem közvetlen módon érkeznek külső hatások, hanem rejtetten, úgy hogy egyes közösségen belüli csoportok érdekeinek kiszolgálása által igyekeznek nagyobb politikai, gazdasági érdekcsoportok ezeket a (látszólag) független szervezeteket befolyásuk alá vonni.

Dolgozatomban igyekszem feltárni a nyíregyházi metodista gyülekezet életének első szakaszát, közben figyelemmel kísérve, és bemutatva az említett hatásokat a közösség életében.

Bár nem egyedülálló e gyülekezet története, mégis egyedi. Kialakulása, megerősödése olyan korszakra esik, amelyben szinte elkerülhetetlenek voltak azok a megpróbáltatások, külső és belső feszültségek, amelyek a II. Világháború befejezése utáni időszakban majdnem a gyülekezet megszűnéséhez vezettek.

A gyülekezet életének alakulását nagy mértékben befolyásolta, hogy a közösséget szinte száz százalékban Nyíregyháza környékén élő szlovák nemzetiségű tirpákság alkotta.

Ennek a nemzetiségiekből összetevődő gyülekezetnek az életét szeretném bemutatni két nagyobb téma köré csoportosítva. Az I. fejezetben a közösség kialakulásának és megerősödésének okait, a II. fejezetben pedig az 1946-47-es

csehszlovák-magyar lakosságcsere hatását keresem a csekély fellelhető forrásanyagra támaszkodva.

I. VISSZATEKINTÉS: A KEZDETTŐL 1935-IG

I.1. A METODIZMUS HATÁSA MAGYARORSZÁGON

Elengedhetetlen, hogy bevezetésként két fontos fogalmat röviden tisztázzunk. Ezek a metodizmus és a tír pákság.

A metodizmus¹ gyökereit a XVI. század Angliájában kell keresnünk. Annak a kornak talán egyedülálló jelensége volt, hogy az uralkodóháztól a nép annyira független lett volna, mint Angliában. A szólásszabadság és a személyes jogok - melyek törvényes védelemben részesültek - egyházi tekintetben is szabad, friss gondolkodást eredményeztek az angol tartományokban. Az angol reformáció igazi elindítója azonban az érzéki és zsarnok VIII. Henrik volt, aki egyéni érdekből, a pápával szembe fordulva Angliát 1534-ben elszakította a római egyháztól. Amikor a később metodizmusnak nevezett mozgalom a most már független anglikán egyházban a XVIII. század elején megindult, a nép vallási és erkölcsi tekintetben nagyon alacsony fokon állt. Az egyházi pártok viszálya szűkkeblűséget, felületességet, vagy teljes érdektelenséget eredményezett. Az udvarnál erkölcstelenség, a műveltek körében deizmus, az egyszerű nép között teljes tudatlanság uralkodott. Ezek ellen vette fel a harcot három fiatal anglikán prédikátor, Charles és John Wesley, valamint George Whitefield. Hatásukra országszerte egy "vallási megújulási mozgalom" alakult ki. Wesley az ország tartományait járva kisebb csoportokba gyűjtötte össze a "megtérteket". A metodizmus nem a tanításnak, hanem az életnek a reformációja lett. Wesley nem alkotott új dogmákat, hanem a régieket erőteljes prédikáció által megelevenítette és középpontba helyezte. Ilyenek voltak: az üdvösség általános volta, a bűnbocsánat szüksége és bizonyossága, a lélek bizonyágtétele és az élet megszentelődése. Wesleyék azt tekintették feladatuknak, hogy egyszerű tan és komoly élet által hívják megtérésre, hitre, megszentelődésre az

¹ A metodizmus rövid bemutatásánál Dr. Kriege Ottó: *A metodizmus története (Keresztyén Könyvesház K. F. Sz. Budapest, é.n.)*. művét használtam fel.

egyházias és egyháziatlan Angliát. Működésük hatása kiterjedt a társadalom előkelőitől egészen a legalacsonyabb néprétegig.

A megszentelődés tanítása komoly hangsúlyt kapott a metodista igehirdetésben. Nem más ez, mint az Isten és a felebarát iránti teljes szeretet. A tanítással együtt járó gyakorlat volt az, ami a metodizmus gyors elterjedését lehetővé tette. Vagyis nem csupán a tiszta keresztyén tanítás, a "lélek táplálása" volt Wesleyék célkitűzése, hanem jelentős szociális munkát is végeztek. Ezenkívül harcot indítottak az alkoholizmus ellen, mely még jobban elmélyítette a nyomort a munkáscsaládokban.

Európába, a később egyházzá szerveződött metodizmus Amerikán keresztül érkezett, és főleg a német anyanyelvűek között terjedt el (Németország, Svájc, Ausztria).

Magyarországon² a svájci püspökséghez tartozó ausztriai metodistákon keresztül fejtette ki hatását. A bécsi prédikátor, Möller Róbert a monarchia keleti tagországára is megpróbálta kiterjeszteni missziói munkáját. Nagyban elősegítette ennek lehetőségét a kiegyezés utáni monarchia kisebbségeinek elégedetlensége is. A Magyarországon élő nemzetiségiek mindinkább igyekeztek saját anyaországukkal kiépíteni és fenntartani a kulturális illetve a gazdasági közösséget. Így kerültek kapcsolatba a bécsi metodisták Magyarországról érkezett iparoslegényekkel, akik megismerkedtek az "új hittel", és hazatérve hirdették a Wesleyék által prédikált új életet.

Az iparos legények "bizonyágtétele" és az általuk hazánkba juttatott német nyelvű metodista folyóirat³ beszámolója a bécsi munkáról megtette hatását. Hazánk déli részéből - a Bácskából- meghívták Möller bécsi prédikátort. Újverbászon, Szenttamáson és Feketehegyen beszélt nagy hallgatóság előtt. Ezek az alkalmak olyan nagy buzgóságot ébresztettek, hogy a bácskaiak hamarosan állandó prédikátort kértek a Metodista Egyház vezetőitől.

A szászországi fővárosból, Drezdából érkező fiatal prédikátor, Melle Ottó tevékenységével megkezdődött a rendszeres magyarországi munka.

² A metodizmus magyarországi történetének vázlatos összegoglalását Funk Márton: *A metodizmus Magyarországon* in. Dr. Kriege Ottó: *A metodizmus története (Keresztyén Könyvesház K. F. Sz. Budapest é.n)* és Szigeti Jenő: *A kisebb magyarországi egyházak* in. Lendvai L. Ferenc: *A magyar protestantizmus 1919-1946 (Kossuth könyvkiadó, Budapest 1988, p.188-262)* c. művei alapján állítottam össze.

³Az Amerikai Egyesült Államokban adták ki *Christliche Apologete* címmel.

(Möller ugyan 1898-ban már próbálkozott Pozsonyban, de sikertelenül.)

Az 1899. decemberében szolgálatba állt fiatal prédikátor feladatát nagy lelkesedéssel és a nép hétköznapi gondjainak mélységes megértésével kezdte el. 1901-ben a magyarországi munka különvált Bécstől. Melle 1905-ben Budapestre költözött, és a német anyanyelvűek között kezdett munkálkodni.

Még ugyanebben az évben Szenttamáson elkezdődött a magyar nyelvű ige hirdetés is, de eredménytelenül.

Az I. világháború kitörése visszavetette a metodista gyülekezetek fejlődését. A lelkészeket frontszolgálatra rendelték, így legtöbb helyen laikusok vették át a gyülekezet gondozását.

A Tanácsköztársaság leverése után fellendült a munka. Ezt nagyban elősegítette, hogy 1920 januárjában Svájcból Magyarországra látogatott Dr. Nuelsen, és az Amerikai Egyesült Államokból Dr. W. Byrd és Dr. Shepard metodista püspökök kíséretében A. J. Bucker szerkesztő és H. Crawors gyáros, akik az ottani Metodista Egyház polgári vezetői voltak. Ők Funk Márton - az akkori magyarországi misszió szuperintendensének - jelentése alapján értesültek az ország szegény néprétegének nyomoráról. A küldöttség Huszár Károly miniszterelnökkel együtt meglátogatta a főváros nyomortelepeit. A megrázó élmények hatására a metodista küldöttség 300.000.- koronás azonnali segélyakciót szervezett, amiről a budapesti lapok is beszámoltak. Ez növelte a metodisták jó hírét. A taglétszám csaknem háromszorosára növekedett (1920-ban 115 tag volt, 1921-ben már 340). Ekkor már hat missziói munkás, egy diakonissza, egy női titkár munkálkodott kilenc missziói állomáson. Az evangélium hirdetése mellett az öregek, betegek, szegények támogatására és lelkigondozására helyeztek különös hangsúlyt.

A német nyelvű misszió mellett, a magyar nyelvű munkában is érezhető volt a növekedés. A gyülekezethez hatvanegy tag csatlakozott próbára. Dr. Szalós Artúr különösen az angyalföldi munkások között munkálkodott sikerrel.

Megalapították a Felsőerdősor 5. szám alatt lévő Otthon-missziót is, ahol az I. emeleten 4 szobát ifjak, és a II. emeleten 3 szobát nők számára tartottak fenn. Az 1915-ben Szenttamáson alapított árvaház - a háború utáni békeszerződés megkötése után - elveszett a magyarországi munka számára, ezért 1921 márciusában Budakeszin vásároltak egy négy

szobából és konyhából álló épületet 1400 négyszögöl kerttel öregek és gyerekek részére.

Nagy jelentőségű volt még, hogy az 1920-ban Dr. Nuelsen püspökkel Magyarországon járt amerikai küldöttség hazatérve, 10 millió korona értékben élelmiszert és ruházati cikkeket tartalmazó szeretetadományt küldött. Ez és ehhez hasonló (svájci, dániai, svédországi) adományok hatalmas segítséget jelentettek a nyomorúság enyhítésére. A főváros ezrei a metodizmusban az Úr Jézus szeretetet gyakorló tanítványait látták. (Az istentiszteleteket látogatók körében természetesen sokan voltak olyanok, akik elsősorban adományokat reméltek.)

Bár a Metodista Egyháznak különleges helyzete volt a kisegyházak között - pl. lazább volt az Istentiszteletek rendőri ellenőrzése -, mégis a prédikátoraiknak több meghurcolásban volt részük. "Ezt példázza, hogy Schmidt Jánost és Hecker Ádámot 1921. április 14-én Sásdon letartóztatták, mint 'kommunista-gyanús' személyeket, és csak hosszas utánjárás által sikerült magukat tisztázniuk."⁴ Budapest mellett vidéken is kezdte éreztetni hatását a sok erőfeszítés és lelkesedés. A nyíregyházi "szabad" tót evangélikus gyülekezet csatlakozott a Metodista Egyházhoz, mivel gyülekezetüket betiltották, lelkészüket pedig bezárták.

I.2. A NYÍREGYHÁZI TIRPÁKSÁG

A nyíregyházi metodista gyülekezet gyökerei elválaszthatatlanok a város és a környező tanya-világ (bokrok) tót ajkú lakosságától.

A tótok első csoportjában⁵ "az 1753-ik év őszén Szarvasról, Csabáról, Mezőberényből, Orosházáról, 300 család költözött Nyíregyházára, ekével és jószággal ellátva..."⁶, hogy a Károlyi és Palocsay birtokokon munkát vállaljon. A betelepedett tótok megváltoztatták az egész településnek és környékének arculatát. Nyíregyházán egyedülálló

⁴ Szigeti Jenő... p. 225.

⁵Lásd Lukács Ödön: Nyíregyháza története Nyíregyháza, 1886 (Reprint Nyíregyháza 1987.) p. 195-219.

⁶op. cit. . p. 198. (Az idézeteket itt, és a továbbiakban is az eredeti mű alapján, a régies kifejezéssel és helyesírással közlöm.)

tanya-rendszer alakult ki: a bokortanyáké.⁷ Noha e települési forma csak a lutheránus tótok megjelenését követően fejlődött ki, alapjai már megvoltak a maradványaiban még ekkor is fellelhető - a XVII. századi hajdúvárosok településeire jellemző - kertes települési rendszerben. "Az öreg tír pákok még emlegetik, hogy a régi Nyíregyházát valamikor kertek vették körül. Közlés szerint a város nyugati részén terültek el."⁸

Az első határfelosztásban is látható, hogy a tótok tekintettel voltak a környékbeli viszonyokra. Lukácsi Ödön így ír a határ felosztásáról: "A felső vármegyéből jött lakosok forgó földekre akarták osztani; a szarvasiaknak pedig, akik hatalmasabbak voltak, a határt régi római nagy emberek szokása szerint, szállásokra tetszett felosztani. Egyrészt azért, hogy Szarvason is szállásaik voltak, másrészt pedig azért, hogy a határ hosszú csúcsra terjedvén, a falutól messze esett és így a faluból való földművelés és a falu alá különös szérús kertekbe való élethordást alkalmatlannak, terhesnek és veszedelmesnek lenni ítélték."⁹ A határfelosztás véglegesen 1759-ben történt meg. A felosztás nyomán a művelés alatt álló föld jó része messze esett a község belterületétől. Éppen ezért akinek a földje messze feküdt a határban, a "kertekhez" hasonló zárt helységet, szállást alakított ki. "A felosztott határban a szorosabb kapcsolatban álló családok, rokonok egymás mellett kapták ki szállásföldjüket. Hogy a határt minél kisebb kár érje, kertjüket közmegegyezéssel szorosan egymás mellé építették. A község szérúskertjéből kitelepített *kert* nem a magyarszabásu birtokközépen épített formában alakult és fejlődött tovább, hanem egészen érdekes, faluformájú *bokorban* tömörült. Ezt elsősorban a rokonsági kapcsolat hozta össze. Ezek a szálak az idők folyamán mindig jobban összeszövődtek..."¹⁰

Az áttelepülők az 1753. május 16-án írott pátenslevélben¹¹ kaptak Károlyi gróftól engedélyt arra, hogy vallásukat, az evangélikus hitet szabadon gyakorolják. A pátenslevél kimondta; "...Templomot építhetnek maguknak amicsodás tetszik, papot is tarthatnak amennyivel beérik."¹²

⁷ Lásd: Márkus Mihály: Bokortanyák népe Budapest, 1943. (Kir. Magy. Pázmány Péter-Tudományegyetem, Magyartudományi Intézet)

⁸ op. cit. p. 112.

⁹ Lukácsi Ödön... p. 213.

¹⁰ Márkus Mihály... p. 115.

¹¹ Lukácsi Ödön... p. 197-198.

¹² op. cit. p. 198.

Mégis az első harminc esztendőben sokat kellett szenvedniük a katolikusok türelmetlensége miatt. Első lelkészüket, Vandlik Mártont elűzték, a fából és nádból tákolt imaházukat felsőbb utasításra egy éjszaka alatt lebontották.¹³ Az atrocitások hatására komolyan foglalkoztak a kivándorlás gondolatával, de Vandlik buzdítására - aki ekkor Debrecenben tartózkodott - mégis a maradás mellett döntöttek.

Talán épp ezért ragadt rájuk a tirpák név, amely egyesek szerint tűrőt, szenvedőt jelent¹⁴. Vallásosságukra jellemző, hogy akár tizenöt kilométeres távolság sem gátolta őket, hogy télen és nyáron egyaránt reggel kilenckor már ott üljenek a templomban. Szinte minden házban ott volt a polcon vagy a gerendán a Biblia, és az úgynevezett "Rezes Biblia", a csehtót evangélikus énekes-könyv, a *Tranoscius*.

Ez a vallásos réteg képezte az alapját annak a vallási megújulási mozgalomnak, amiből a húszas években a metodista gyülekezet megalakult.

Az észak-magyarországi metodizmus kezdetéről Márkus J. András így emlékezik¹⁵:

"Úgy 1905-6 táján megjelent Nyíregyháza utcáin egy különben ismeretlen SZÉLES TAMÁS nevű egyén. A szem- és fültanuk bizonyosság-tétele alapján nehéz róla egy teljesen egységes képet kapni. A bizonyosságok azonban egyes főpontokban teljesen megegyeznek. Született Nagykállóban, polgári hivatásánál fogva csendőr volt. Állítólag valamilyen büntett elkövetése következtében - büntetés elől menekülve - kivándorolt Amerikába. Ott különös módon megtért. Állítólag valamilyen félholt állapotba esett. Az orvosok véleménye szerint azonban nem halt meg; harmad nappal felébredt s ahogy mondotta, beszélt az Úr Jézussal, aki őt világgá küldte az Evangéliumot hirdetni. Így jött el Nyíregyházára is. Leginkább gyalog járt, hajdonfővel; kenyeret és tejet evett. Ruházata tetőtől talpig fehér volt. [...] A Gólya utcában, ahol mindig egy pár asszony együtt üldögélt az

¹³ op. cit. p. 197-198. p. 202-206.

¹⁴ Jelentéssel kapcsolatban bővebben lásd: *Márkus Mihály...* p. 59-65

¹⁵ A fejezet további részében, elsősorban *Márkus J. András: Isten műve napjainkban* c. munkáját (*Nyíregyháza, 1935. Nyíregyházi Metodista Gyülekezet*)használok ezen időszak bemutatására.

utcán, akadt meg Széles Tamás és hirdette az evangéliumot. Pár pillanat alatt egész sereg verődött össze s megkérték őt, hogy legyen szives nekik este szolgálni az Igével. [...] Özv. Emberiné házában az udvarán gyülekeztek. Szemtanuk szerint óriási volt az érdeklődés. Még az udvaron lévő eperfák ágain is ültek emberek, különösen katonák. [...] Ez a különös ember nem kerülhette el a hatóságok figyelmét sem. Mint idegen különködőt letartóztatták, és állítólag kitoloncolták a város területéről. Mások szerint a hatóságok bekísérték ugyan, de mindég szabadon bocsátották, azután megnősült és kivándorolt Amerikába. Többet nem hallottunk róla. Megjelent - eltűnt."¹⁶

Munkája, működése azonban nem múlt el nyomtalanul. Hallgatói közül sokan eleinte Szuhánszky András házában jöttek össze imádkozásra, igeolvasásra. A kis Szarvas utcai lakásban 50-60 ember is együtt volt ezeken az alkalmakon. 1909-1910-ben férfiak hiányában Szuhánszky és Holzer Erzsébet magyarázta az Igét, majd megtérésük után két tehetséges ifjú, Veczán Pál és János (de főképp az utóbbi) állt a kis közösség élére.

I.3. AZ ELSŐ MISSZIONÁRIUSOK

A közösség növekedésének elindítója a Délkelet-Európai-Misszió egyik evangélistájának Magyarországra érkezése volt.

1908. őszén Nógrádból egy Sztruhár Pál nevezetű egyén (foglalkozására nézve valószínűleg kerékgyártó mester) járt a nyíregyházi vásárban, ahol találkozott az itt élő maroknyi, pásztor nélküli gyülekezettel.¹⁷ Mivel Sztruhárnak kapcsolata volt a Délkelet-Európai-Misszióval, tájékoztatta nyíregyházi tapasztalatairól a németországi misszió központjában tanuló Csincsurák Sámuel.

Csincsurák így emlékszik vissza ezekre az időkre:

¹⁶ Márkus J. András... p. 19-20.

¹⁷ A nógrádiak és a nyíregyházi tótok kapcsolatáról bővebben lásd *Márkus Mihály* már idézett munkáját. Ebben többek között így ír a felvidéki kapcsolatokról: "... a nyíregyházi evangélikus eklézsia szoros összeköttetésben állott a többi evangélikus gyülekezettel, főleg a felvidék gyülekezeteivel. Ez a kapcsolat elsősorban egyházkerületi természetű volt, Nyíregyháza régebben a gömöri esperességhez tartozott." p. 265.

"1910 tavaszán utaztam vissza haza Szlavóniába. Ilók községbe, ahol felnevelkedtem és megismertem az Urat. Utközben meglátogattam Óturát és Nógrádot. A nevezett Sztruhár család levelezésben állott a nyíregyháziakkal, Sztruhár testvér erősen azon volt, hogy Nyíregyházát okvetlen látogassam meg. Ő fedezte utiköltségeimet is. Nos tehát örömmel mentem..."¹⁸

Vasárnap délelőtt sok emberrel megismerkedett a templomban, és délután már Szuhánszkyék házában, másnap pedig Verbőci-bokorban, Greksza Mihályéknál tartott evangélizációt igen nagyszámú hallgatóság előtt. Nem sokáig munkálkodott Nyíregyházán, de az ő nevéhez fűződik, hogy - a Széles Tamás által elkezdett, és a Veczán testvérek buzgalma révén meggyökeresedett kegyesség - lassan átterjedt a Verbőci-, Markó-, Salamon-, János-, Varga bokrok lakosaira, sőt hatása már észlelhető volt az ezekkel szomszédos bokrokban is.

Szintén a nógrádi Sztruhár Pál közreműködésével érkezett a környékre Rohacsek János evangélista, aki folytatta a Csincsurák által elkezdett evangélizációs munkát. Hatására "csatlakoztak" a "közösséghez" a Sipos-, Bundás-, Lakatos-, Báji-, Szeles-, Debrő-, Sváb-, és Nádasi-bokrok lakói, de sokan érdeklődtek az "új vallás" iránt az Orosi-, és Kisteleki-szőlőben is. Mindössze négy-öt hetet töltött a nyírségi városban és környékén, mégis kisebb népvándorlás indult meg a bokrok között igehirdetésének hallgatására.

Hogy mi volt az oka az evangélikus tír pákság ilyen irányú érdeklődésének, annak vallási, gazdasági összetevői is voltak. Márkus Mihály így jellemzi kora tír pákságának vallási és gazdasági helyzetét:

"A tanyai ember vasárnapja ma egészen más, mint a városban lakás idején. Ünnepi jellegét megtartja, de a templomtól való távolság sokat változtatott rajta. Pedig valamikor nagyon szorgalmas templomlátogatók voltak a tanyai tír pákok. A tanyai kinnlakás kezdetén 8-10 kilométert is gyalogoltak, csakhogy vasárnap templomban lehessenek. Ez a buzgalom ma már a múlté. [...] A templomlátogatók csökkenése több okkal magyarázható. *Redinszki Gyula*¹⁹ szerint az alföldi magyarosodó

¹⁸ Márkus J. András... p. 24.

¹⁹ Lásd *Redinszki Gyula: Az alföldi magyarosodó tót gyülekezetek problémája* c. művét, Keresztyén Igazság 1940. p. 130.

tót gyülekezetek elvesztették régi keresztyén életformájukat, és még nem találták meg az újat. [...] A templomlátogatás csökkenésének azonban gazdasági okai is vannak. Egykor a tanyára kiköltözött gazdának a városban is volt háza, s ha a városba bejött, volt hol megszállnia. A városi házban tartotta az ünneplő ruháját. [...] Ezzel szemben ma csak a gazdák kis töredékének van a városban háza. Aki ennek ellenére be akar menni a templomba, már kinn a tanyán kell felöltöznie, viszont az ünneplő ruha az úton beporosodik, sáros lesz stb. A mai gazdanemzedék már sokkal szegényebb sorsú, ünneplő ruhája is sokkal szegényesebb. Ebben pedig röstell elmenni. [...] A templombajárás buzgalma alábbhagyott. Egyes rétegek megkísérelték maguk módján pótolni ezt a hiányt. [...] A tanyák népe elhagyatottságában lelki vezetésre vágyott."²⁰

Ezt a "lelki vezetést" találták meg sokan a közjük érkezett evangélisták által hirdetett "új hitben". Mivel ezek az igehirdetők a lakóhelyükön, a tanyabokrokban kerestél fel őket, így csupán a szomszédos bokrok közötti utat kellett megtenniük, hogy lelki és közösségi szükségletüket kielégítsék.

A "mozgalom" szempontjából nagy jelentőségű volt, hogy a központi helyet elfoglalt Verbőci-bokor két köztiszteletben álló gazdája, Greksza Mihály és Márkus József lelkesen álltak a mozgalom szolgálatába. A Verbőci-bokor egyike volt a legősibb bokortanyáknak, a Greksza és a Márkus nemzetség pedig a legrégebb és legtekintélyesebb a bokortanyák családjai között. Márkus Mihály e tanya eredetéről így ír:

"Az első szállásfoglalója *Sztreohuszki, Jeszenszkyés Vrbouszki* család volt. Ma már ezek a családok mind kihaltak ebben a bokortanyában, de leányági leszármazottak megmaradtak. A *Sztrehouszki* és *Jeszenszky* család sógorságban állott egymással. E két családba házasodott be *nemes Markus* és *Nagy* család egyik őse. Ezeknek leszármazói ma is élnek a bokortanyában. A *Vrbouszki* család közvetlen rokonságban állott a *Sztreohuszkiakkal*, ezek viszont a Greksza családdal.

²⁰ Márkus Mihály... p. 252-253.

Ma a *Greksza* családbeliek e bokortanya legnépesebb törzsét teszik, amennyiben hét család tartozik ide."²¹

Ebből a bokorból fejtette ki hatását az "új hit" a környékbeli tanyákra, a Markó-, Zombori-, Bundás-, Bánfi-, Púpos-, Széles-, Báji-, Sípos-, Varga-, Belfi-, Cigány-, és Suján-, bokrokra illetve Zombori bokron keresztül Salamon-, Debrő-, Róka-, János-, Sváb-, és Kovács-bokorra is.

Az "ébredési mozgalom" (ahogy ők maguk, a mozgalmukat jellemezték) terjedésében nagy szerep jutott a tirpák nép szoros rokoni kapcsolatainak illetve a tanyai körülmények között élő nép közösségápolási igényének is. Ízelítőt kínál erre Márkus J. András feljegyzése.

"Szuhánszky azonban sógorságban volt a néhai Bánszky Mártonnal és Pristyák Mihállyal a Császárszálláson. Ez utóbbi pedig sógora és szomszédja volt id. Pápay Istvánnak. A Pápay család — sógorságban állott a Hulvei családdal — viszont el volt terjedve a Verbőczy— Markó- és Zombori-bokrokban is. Ez a család különösen nagy szerepet játszott az ébredés történetében úgy anyagilag mint erkölcsileg. Általuk ment az ébredés tüze a Greksza féle rokonságra, ezen keresztül a Pokoraczky és Sipos féle ágazatra is. Pápayék révén érintetett a Lovas Kovács család is. A Zombori bokori Skolnyik család (Pápay leány) révén jutott a tűz a Skolnyik-féle rokonságra, úgyszintén a János bokorba, — ahol viszont Nagy Andrásné (Henzsel leány lévén) tovább adta a Henzsel-féle rokonságnak a Nyírszöllősi határba. Ezt látjuk a Varga bokori Hurrai— Nagy— Valent- és a púposi Lakatos család rokoni kapcsolataiban."²²

²¹ op. cit. p. 115-116.

²² Márkus J. András... p. 30.

I.4. ROHACSEK JÓZSEF NYÍREGYHÁZÁN

A fokozatosan növekvő ébredési mozgalom újabb jelentős állomása, a gyülekezetalapítás ekkor még nem történt meg. Ezt a hiányt ismerte fel Urbán Márton, a Délkelet-Európai-Misszió igazgatója, aki Horváth János evangélista társaságában járt Nyíregyházán. Belátta, hogy ide olyan vezetőre van szükség, aki tehetséges igehírdető, tapasztalata van a gyülekezetszervezésben és vezetésben, és nem utolsó sorban beszél mind a tót, mind a magyar nyelvet.

A "felébredtek" szívesen látták volna Csincsurák Sámuelet, mint gyülekezetvezetőt, de a missziói igazgató az evangélista fiatal korára, és ebből adódó tapasztalatlanságára való tekintettel elvetette ezt a lehetőséget. Csincsurák másik nagy hiányossága az volt, hogy egyáltalán nem beszélt a magyar nyelvet. Az utóbbi hiánynak ráadásul volt egy önmagán túlmutató politikai vonzata is.

Már az első világháború előtt Nyíregyházán is igyekeztek hatóságok a szlovák nemzetiséget fokozatosan beolvasztani a magyar lakosságba. Erre álljon előttünk példa egy akkor megjelent napi-lap, a Nyírvidék hasábjairól.

A cikk címe: MAGYAROSODUNK. Írója - válaszként néhány pesti lap azon állítására, mely a nyíregyházi evangélikus esperest hazafiatlansággal vádolta - azt a kérdést teszi fel, hogy "erélyes intézkedéssel miért nem küszöbölik ki egyszerre a tót nyelvet vármegyénk szívéből?" - majd így folytatja:

"Aki tudja, mik folytak a nyíregyházi evangélikus egyházban az utolsó ötven év alatt a pátenz-korabeli pánszláv mozgalmaktól kezdve napjainkig, annak lehetetlen nem látni a következetes, fokozatos teljes fejlődést a magyarosodás felé."²³

Majd közli azt az "örvendetes" hírt, hogy a falusi tót gazdák fiai kérték: tartassanak az evangélikus egyházban minden hónap első vasárnapján magyar nyelven az istentiszteletek. Később így folytatja:

"Az egyháztanács a kérvényt a legnagyobb örömmel fogadta, s ugyanez lesz a kérvény sorsa a képviselőtestületben is. [...] az újévtől kezdve magyar szó fog hangzani az oltárról, szószékről

²³ Nyírvidék 1912. augusztus 4. XXXIII. évf. 31. sz. p. 1.

annak a közösségnek is amely eddig csak a tót istentiszteletet látogatta, magyar ének hangzik fel azoknak az ajkán, akik eddig tótul dicsérték az Istent. Ez már a munka befejezésének a kezdete, s mi látjuk, hogy a teljes befejezés nem várat magára sokáig. [...] Ez a legnagyobb elégtétel azokért az alaptalan vádakért, amelyek a fővárosi sajtó egy részéről a napokban érték, de melyeket mi, - főpapunk törhetetlen hazafiségének ismerői - cáfolatra sem tartottunk érdemesnek."²⁴

A lap néhány nappal később beszámol arról a fejleményről, hogy mindenki örömmel nyugtázta:

"Nyíregyháza város teljes megmagyarosodása szempontjából óriási jelentősége van ennek az elhatározásnak melynek súlyát nagymértékben fokozza, hogy a mozgalom, ami erre a hazafias örömet keltő eredményre vezetett, a mi ág. hitv. evangélikus népünk kebeléből indult ki."²⁵

A missziói vezetés, figyelembe véve a helyi nemzetiségekkel szembeni politikai hangulatot is, a Bácskában működő tapasztalt evangélistát, Rohacsek Józsefet szemelte ki a gyülekezet megszervezésére, aki minden tekintetben alkalmasnak látszott a feladatra.

Rohacsek 1911-ben érkezett Nyíregyházára, és hozzá is kezdett a gyülekezet megszervezéséhez. Érkezése azonban nemcsak segítséget hozott, hanem ezzel egy időben elkezdődtek a közösség viharos korszakai is. Kétségtelen, hogy a feszültségnek nem csupán Rohacsek személye volt egyértelműen az elindítója - bár túlfűtött szlovák érzelme ehhez nagyban hozzájárult -, hanem a tagok közötti belső ellentét, és a helyi evangélikus klérus felől érkező támadások is.

A szerveződő gyülekezet első próbatétele egy kis csoport leválása volt. Rohacsek érkezéséig a gyülekezet vezetését a kezükben tartó Veczán testvérek továbbra is a mozgalomjelleget képviselték. Rohacsek és a mellette állók látták, hogy a további fejlődést (ami gyülekezet és a tagok lelki életét jelenti) akadályozná a szervezetlenség. A "felébredtek" mindent megpróbáltak a békés megoldás érdekében.

²⁴ op.cit. p. 2.

²⁵ Nyírvidék 1912. augusztus 11. XXXIII. évf. 38. sz. p. 1.

Az egység érdekében bizonyos sikert jelentett, hogy a Veczán testvérek közül Jánost sikerült meggyőzni: utazzék Németországba, és kezdje el tanulmányait a hausdorfi missziói iskolában. Pál viszont nem volt hajlandó Rohacsekkel együtt munkálkodni, és a "felébredtek" egy töredékével a szakadás mellett döntött. A gyülekezet nagyobb része (80-90%) viszont megmaradt Rohacsek mellett. (A Veczán testvérpár további sorsáról adataink nincsenek, a gyülekezet történetében továbbiakban nem találunk utalást munkásságukra.)

Rohacsek munkálkodása sok szempontból fellendítette a gyülekezeti életet. Egyebek mellett nagy hangsúlyt helyezett a laikus szolgáltatók képzésére. (Ők később is fontos szerepet töltek be a gyülekezet életében.) Általános művelődési tevékenységet is végzett közöttük, de főképp teológiai, egyháztörténeti ismereteket közölt hallgatóival. Alapelve volt: nem helytálló az a felfogás, hogy Jézus tanítványai is egyszerű tudatlan emberek voltak. Bár valóban nem voltak az akkori kor mértéke szerint tudós emberek, de Jézus mellett megtanultak helyesen gondolkodni.

Sokat tett Rohacsek a tót nép gazdasági, kulturális felemelkedése érdekében is. Tanított a lakások szellőztetésének fontosságáról, higiéniai kérdésekről. (Az ő hatására kezdték meg egyes házakban a szobák padlózását.)

Létrehozta a gyülekezet énekkarát, megjelent a tanyai házakban a harmónium, néhány helyen pedig a zongora.

I.4.1. A HATÓSÁGOK TÁMADÁSAI

A "gyülekezet" fejlődése hamarosan kiváltotta a hivatalos evangélikus egyház ellenszenvét. Az okot Rózse István egyik tanulmányában így fogalmazza meg:

"Szepták. Nem lélekszám és anyagiak tekintetében jelentettek veszteséget az egyházra, mert hiszen akik ezekhez a mozgalmakhoz csatlakoztak, azok nagy része máig is tagja az evangélikus egyháznak. Adójukat megfizetik. A kár tehát lelki, erkölcsi vonatkozású. [...] Elültették a lelkekben a bizal-

matlanságot, ellenszenvet, nemcsak a vezetőkkel szemben, de az egyházzal, mint hivatalos szervezettel szemben is."²⁶

Rohacseket szakadással új felekezet alapításával vádolták. Márkus J. András szerint, Rohacsek csupán kék-keresztes²⁷ egyesületet alapított, mely hű akart lenni az egyházhoz, és csupán meghurcoltatása után kezdett egy szabad evangélikus gyülekezet gondolatával foglalkozni. A vádnak azonban volt némi alapja, ami a különválás gyanúját kelthette, hiszen Rohacsek az egyház istentiszteleteivel egy időben is tartott összejöveteleket. Sőt egyesek szájából elhangzott olykor bírálat is az egyház ellen, ami csak elmérgesítette a helyzetet.²⁸

1913-14-ben már nemcsak az egyház felől érték őket a támadások. A politikai változások nyomán egyesek a mozgalmat nemzeti törekvésekkel, pán-szláv eszmék terjesztésével vádolták.

Mi volt ebben az igazság?

Tény, hogy Rohacsek "rajongásig" szerette a szlovák népet, és rendíthetetlenül hitt "fajának" különös képességeiben. Például igazságtalannak tartotta, hogy valaki tót létére magyar anyanyelvűnek vallotta magát. Ez irányú felfogását soha nem hangsúlyozta nyilvánosan, de személyes beszélgetésben bátran hangoztatta.²⁹ A nyíregyházi szlovák kisebbség nemzetiségi öntudatának elvesztésére irányuló aggodalma nem volt alaptalan. Lássunk ezzel kapcsolatban egy 1920. évi népszámlálási statisztikát:

"A megszálló Román kir. csapatok katonai kormánybiztosának 150. sz. rendeletére Nyíregyháza város területén népszámlálás eredménye:

12 éven felüli összes lakos, 28 300

nő: 15 189

férfi: 13 144

²⁶ Rözse István: Az Evangélikus Egyház története Szabolcs Vármegyében in. Szabocsvármegye (Szabolcs és Ung. K.E.E Vármegyék) Szerkesztő: Dienes István. Budapest, 1939 p. 146-150.

²⁷ A Kék-Kereszt Egyesületet 1877 szeptember 21-én alapította dr. Rochal L. L. genfi lelkész, először Svájci Mértékletességi Egyesület néven. A mozgalom csakhamar elterjedt a világ keresztyénei között, mint felekezetközi egyesület. Fő célkitűzése az alkoholizmus elleni küzdelem. Alapelveit dr. Rochal lelkész az *Alapelveink és az Isten ígéje* c. művében foglalta össze. (Magyarul megjelent: *Alapelveink és az Isten ígéje*. Budapest 1912. Kiadja a magyarországi kék-kereszt egyesületek központi bizottsága, Fordította : Perényi József)

²⁸ Márkus J. András... p. 39-41.

²⁹ Márkus J. András... p. 55.

magyar: 28 047, német: 86, **tót: 72(!)**, cseh: 20, lengyel: 18, bolgár: 17, zsidó: 15, orosz: 10, román: 7, szerb: 4, horvát: 2, rutén: 1, francia: 1."³⁰

A nemzetiségek asszimilálódását mutatja ki egyik munkájában Ország Borbála (Az említett helyen a szerző többféle nemzetiségre vonatkozóan közöl adatot, de itt csak néhányat emelek ki, szemléltetés végett):

"A nemzetiségek százalékos megoszlása Szabolcsban:

1880-ban magyar: 90,8 német: 0,9 tót: 6,4

1890-ben magyar: 96,0 német: 0,5 tót: 2,8

1900-ban magyar: 98,8 német: 0,2 tót: 0,7

1910-ben magyar: 99,3 német: 0,2 tót: 0,3

[...]nagy változás, hogy a nemzetiségek szinte eltűntek a megyéből, beolvadtak a magyarságba. Milyen tényezők hatására? Az asszimilálódásban mindenképpen szerepet játszottak természetes és spontán népesedési folyamatok. A magyar lakosság szaporodása 1880-90 között 20,9%, 1890-1900 között 20,8%. 1880-1900 között 46%-kal nőtt a magyarság lélekszáma a megyében. Ugyanakkor a magyarság után legnépesebb tótok ugyanezen időszakban népességük 49,4%-át, majd 70,2%-át veszítették el. 1900-ban 84,9%-kal kevesebb tótot írtak össze mint 1880-ban. [...] Fokozatosan veszítették el a magyarokkal együttélés hatására anyanyelvüket, és sajátították el a többség nyelvét, a magyart.

Magyarul tudók aránya a nemzetiségi lakosságon belül Szabolcsban:

	1880-ban	1890-ben	1900-ban
németek	76,8%	82,5%	72,1%
tótok	47,4%	57,3%	58,4%

A nemzetiségek között egyre nőtt a magyarul beszélők aránya. [...] Nyíregyházán élt a tót etnikum majd fele. Ez megkönnyítette nyelvük továbbörzését, de az asszimiláció folyamatát nem állíthatta meg. A korszak megvalósult

³⁰ Nyírvidék 1920. január 31. p. 3.

nemzetiségi politikája, a közoktatásügy nem segítette nemzeti identitásuk megőrzését. A vármegye 1868-ban oly módon kívánta megoldani a nemzetiségi kérdést, hogy az ország minden lakosának községi, egyházi és iskolai ügyeiben nyelvének szabad használatát, műveltségét a törvény ne gátolja, s a más ajkú honpolgárok jogos kívánságai teljesüljenek. [...] A szabolcsi iskolákban az oktatás nyelve mégis kizárólag magyar volt."³¹

Rohacsek tevékenységét veszélyesnek, felforgatónak nyilvánították, és a háború kitörésekor kitiltották a város területéről.

A háború alatt a gyülekezeti munkát laikusok látták el.

A harcok befejezése után jött a kommunizmus, a román megszállás, de a legnehezebb idő csak azután kezdődött. Rohacseket vizsgálati fogságba helyezték, a gyülekezeti helyiséget bezárták, és minden összejövetelt betiltottak. A "felébredtek" megszűntek templomba járni (bár 70-80%-uk mindvégig rendszeresen látogatta a templomi alkalmakat is) mivel úgy érezték, hogy az egyház felől érte őket a támadás.

I.5. CSATLAKOZÁS A METHODISTA EGYHÁZHOZ

A mozgalomnak - Márkus J. András szerint - kezdettől fogva nem állt szándékában a hivatalos evangélikus egyháztól függetlenül működni, de az említett események elindították a kiválás folyamatát. Ilyen körülmények között keresték a gyülekezet vénei a kiutat, a jövő útját. 1920. június 1-én meglátogatták Budapesten Funk Mártont, a magyarországi methodista misszió akkori szuperintendensét.

Funk Márton nem erőltette a csatlakozást, de az egyházi és a politikai feszültség miatt nem volt más lehetőség. Az is nyilvánvalónak látszott, hogy Rohacsek visszatéréséről szó sem lehet. A csatlakozás menetét Funk Márton az 1920-21. évi egyházi jelentésben így rögzíti:

³¹ Ország Borbála: *A népesség megoszlása Szabolcs vármegyében a vallásfelekezetek között (1867- 1918)* in. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 1992/2 (XXVII. évf. 1992. május) p. 160-162.

"A felsőmagyarországi szabad tót gyülekezet 3 tagja, Szabó Ede, Jakubcsák András, ifj. Márkus József, jött fel hozzánk, a politikai események következtében nagy szükségbe jutottak. [...] Felvilágosítást kértek a mi hitvallásunk, és gyülekezeti rendtartásunkra vonatkozólag és azután visszatértek az övéikhez. Már néhány nap múlva lapokon és táviratilag hívtak Nyíregyházára, mert sokan voltak akik kívánták a hozzánk való csatlakozást. Hogy elébe vágjunk minden nehézségnek és különösen, hogy politikai tekintetben nyerjünk világosságot, megbeszéltük e dolgot a közoktatásügyi minisztériumban, hol aggályok nélkül fogadták a csatlakozást..."³²

I.5.1. WALLRABENSTEIN JAKAB AZ ELSŐ NYÍREGYHÁZI METHODISTA PRÉDIKÁTOR

A csatlakozással a közösség körüli feszültségek némileg enyhültek, majd Wallrabenstein Jakab, volt evangélikus lelkész odahelyezésével végképp lecsillapodtak az indulatok. Az ő neve nem volt ismeretlen az evangéliumi keresztyének körében, mivel már evangélikus lelkész korában is mint a Kékkereszt-Egyesület magyar központjának titkára tevékenykedett. Miért vállalta el a nyíregyházi gyülekezet vezetését? A rövid választ Funk Márton adja meg:

"Wallrabenstein testvér régóta vágyott szabad egyházi munkára. Évek óta beszélt Magyarországon az alkohol ellen s mikor kilátása nyílt arra, hogy egyházunk őt hajlandó alkalmazni az alkohol elleni munkájában, kész volt jó és biztos lelkészi állását felcserélni, a misszionáriusnak sok fáradalommal, önmegtadással járó munkájával."³³

Mivel Wallrabenstein Jakab magyar érzelmű prédikátor volt és tótul sem tudott, ez a tény a tótosítás gyanúját teljesen eloszlatta. Magyar érzelmének bizonyítására álljon előttünk néhány gondolat, az akkoriban megjelent alkoholelleses broszúrájának bevezetéséből:

³²Márkus J. András... p. 50-51.

³³Funk Márton... p. 248.

"Látod ifju olvasóm az erőtől duzzadó, útmutató Toldi Miklóst? A marcona, harcedzett vitézeknek imponál az ifju óriási ereje! Magyar ifju! nem szeretnél-e te is ilyen erőre szert tenni? Oh milyen büszke lenne rád nemzedet! Milyen nagy és maradandó szolgálatot tehetnél hazádnak, ha testileg is, és lelkileg is erős, imponálóan erős lennél!

Nézd mivé tette az ellenség a te ezeréves szép országodat! Nézd mint darabolták fel négy darabra! Életreképtelen, Csonkaországot juttattak neked örökségül! Nézd miként mocskolják be még most is napról-napra a magyarnak becsületét; miként tapodják piszkos lábbal a te piros-fehér-zöld zászlódat! Nézd miként ássák még most is egyre mélyebbre azt a vermet, melybe szeretnének téged eltemetni, hogy a magyarnak hírmondója se maradjon!

Nézheted-e közömbösen? Nézheted-e tétlenül? oh nem ezerszer nem! [...] Tanulj! tanulj sokat! Dolgozz! dolgozz sokat! Gyűjts erőt! Sok sok erőt! Légy józan! Légy erkölcsös! Légy tiszta életű! Legyen hófehér a te ifjuságod!

Hófehéréletű magyar ifjuság! [...] Erős leszel! Boldog leszel! Hosszu életű leszel! Nagymagyarországnak, Boldogmagyarországnak, te leszel az alapvetője, te leszel a megmentője!"³⁴

Ezzel, és karitatív, emberbaráti szemléletével (pl. epilepsziásokat gyámolító intézményt alapított a Csaló-köz 5. számú épületben) végleg megnyerte a hatóságok rokonszenvét. Egyik akkori gyülekezeti tag így emlékezik meg róla: "Wallrabenstein Jakab bácsi idejében, 1922-től - 1929-ig, ő maga és a gyülekezete, létszámát sokszorosan meghaladó tekintélynek és elismerésnek örvendezett a városban."³⁵ Szolgálati idejére esik a Dessewffy tér 10 sz. (ma Bessenyei tér) alatti kápolna építése. Mérföldkő volt ez, mivel így megoldódott a gyülekezetet gyötrő állandó probléma, a megfelelő istentiszteleti hely hiánya. A kápolna a külföldi

³⁴ Wallrabenstein Jakab: A hosszú és boldog élet titka Budapest, 1923. *Keresztyén Könyvesház K. F: Sz.* p. 3-4

³⁵ Búr Gábor: A nyíregyházi metodista egyház kettészakadása 1974-ben in. Szabolcs-Szatmár-Beregi szemle 1992/2. p. 181.

metodista egyházak önzetlen adakozása és a helyi gyülekezet szorgalmával és minden erőt bevető igyekezetével épülhetett fel. Lássunk egy kis ízelítőt a munka nehézségeiből :

"... Funk Márton szuperintendens testvér minden lehető elkövetett, hogy a szép gyülekezet megfelelő imahelyiséghez jusson. Funk testvér szives kérelmére szeretett püspökünk Dr. Nuelsen János kieszközölte, hogy a misszió-elöljáróság a százados hálaalapból az építkezési költségek felét engedélyezte. (4.000 dollár.) De nem volt elég. Funk testvérnek a svájci konferencia megengedte, hogy gyűjtés érdekében a svájci gyülekezetekben előadásokat tarthasson. [...] Ez a gyűjtés 5.600 frank összeget eredményezett. [...] Kérelmünket, hogy a régi telkünkkel határos telkünkön kápolnát építhessünk, a városi építőtanács elutasította, mert telkünket egy ujonnan nyitandó utca fogja keresztül szelni. Ez egyesek számára nagy csalódást jelentett [...] Megvettük a Desewffy-tér 10. sz. alatti házas belsőséget (550.000 Korona) ennek üres, utca menti telkére épült fel 1922-23-ban a mi kedves kápolnánk. A gyülekezet a maga sajátjából is előre 250.000 K-át áldozott, azonkívül minden szükséges fuvar díjmentes szolgáltatását vállalta, miáltal körülbelül 500.000 K-át takarított meg. [...] A gyülekezet viselte később az 1000 pengőt kitevő kápolnafestési költségeket is. [...] A korona elértéktelenedése következtében azonban az előirányzott 6 millió korona majdnem a háromszorosára ment fel. [...] 1923. pünkösdjén nagyszabású ünnepély keretében, több hazai és külföldi vendégünk jelenlétében, felavattuk a kápolnát és átadtuk rendeltetésének."³⁶

Wallrabenstein Jakab nemcsak az építkezést szervezte ami nem kis terhet jelentett, hanem emellett a Békeharang és a Szent harc c. folyóiratokat is szerkesztette. Munkálkodása kiterjedt - Nyíregyháza és környéke mellett - Nagykálló, Kisvárda, Oros, Döge, Szabolcs, Hajdúdorog és a Nyírség egyéb falvaira.³⁷ 1929 júniusában az egyház vezetése a budapesti magyar munka élére helyezte őt. A fővárosban

³⁶Márkus J. András... p. 60-63.

³⁷op. cit. p. 58-59.

nagyobb lehetősége nyílt régi nagy "álmának" megvalósítására, egy epilepsziásokat gyámolító intézmény megalapítására. Budakeszin sikerült is létrehoznia ilyen otthont. Mindezt azonban csak a gyülekezeti teendők ellátásának rovására valósíthatta meg. Ezt belátva háromévi fővárosi szolgálat után kilépett a Metodista egyház kötelékéből.³⁸

Távozása után a Verbőci-bokorban felnőtt s a Majna-Frankfurti teológiai szemináriumból frissen hazatért Márkus J. András és a vele érkező Dékány Elemér vette át a nyíregyházi gyülekezet vezetését. Dékányt kétévi szolgálat után Dunántúlra helyezték, de a helyére került Vida Sándor is csupán két hónapot töltött a Nyírségben. A munka így teljesen a fiatal Márkusra maradt. Ebben az időben kezdték meg az istentiszteleteket Manda- és Lóczi bokorban. 1931-ben megalakították a vonós és pengetős zenekart. Mint a kezdetben, úgy ebben az időben is fontos szerephez jutottak a gyülekezet életében a laikus szolgálók.

1935. április 10-14. között tartotta meg a gyülekezet 25 éves jubileumi alkalmát, s ezzel talán le is zárult a gyülekezet egy korszaka. Az a korszak, amelyben megindult és elterjedt a tótok között egy evangéliumi ébredési mozgalom. Hatására erős, Nyíregyházának és környékének életében jelentős szerepet betöltő gyülekezet alakult.

³⁸op. cit. p. 59-60.

II. MÁRKUS J. ANDRÁS MŰKÖDÉSÉNEK IDEJE

II.1. A GYŰLEKEZET 1 935-TŐL 1946-IG

Közel hatvan év távlatából nehéz a metodista gyülekezet akkori életét áttekinteni, sorsát figyelemmel kísélni, mivel írásos anyag kevés maradt az utókor számára. Az idősebb gyülekezeti tagok, akiknek segítségével szert tehetnénk információra, vagy nem élnek már, vagy a kérdéses időszakot mint kis gyermekek élték át. Így csupán néhány újságcikkre, levéltári adatra, illetve az anyakönyvi adatokra támaszkodhatunk, ha meg akarjuk ismerni a gyülekezet életét az adott időszakban.

Az 1935-ös jubileumi ünnepély jelentőségét Márkus J. András ezekkel a szavakkal fejezte ki:

"A 25 éves dicső multunk méltó határköve volt ez az ünnepély. Mi ezen határkönél megállottunk, hogy visszatekintsünk, de egyuttal előre is nézzünk. Ez az ünnepély már a jövő 25 év kezdetét képezi."³⁹

Valóban fiatalos lendülettel folyt tovább a munka a bokortanyák tírják lakossága között. A gyülekezet tovább fejlődött. A tagok létszáma az 1932 és 1945 közötti időszakban 177-ről 385-re emelkedett.⁴⁰ Egy 1944 évi összeírás alapján a gyülekezet lakóhely szerinti összetétele az alábbi képet mutatta⁴¹:

1, Nyíregyháza belterületén	93 fő
2, Szélső bokor	9 fő
3, Salamon bokor	6 fő
4, Sváb bokor	4 fő
5, Zombori bokor	8 fő
6, János bokor	5 fő
7, István bokor	2 fő
8, Róka bokor	1 fő

³⁹ Márkus J. András... p. 87.

⁴⁰ Lásd az 1.sz függelék

⁴¹A kimutatás Márkus J. András által 1944-ben összeállított névjegyzék alapján készült, amely a függelékben teljes egészében megtalálható.

9, Gerhát bokor	2 fő	
10, Kovács bokor	4 fő	
11, Varga bokor	10 fő	
12, Szeles bokor	4 fő	
13, Markó bokor	4 fő	
14, Cigány bokor	3 fő	
15, Belfi bokor		3 fő
16, Verbóczy bokor	16 fő	
17, Sípos bokor	16 fő	
18, Bundás bokor	6 fő	
19, Magyar bokor	13 fő	
20, Nádasi bokor	3 fő	
21, Báji bokor	44 fő	
22, Bánfi és Lakatos bokor	6 fő	
23, Púpos bokor	16 fő	
24, Jakus bokor	5 fő	
25, Szekeres bokor	2 fő	
26, Borbánya	8 fő	
27, II. Manda bokor	9 fő	
28, Lóczi bokor	5 fő	
29, Kisteleki szőlő	2 fő	
30, Felsősimá	3 fő	
31, Lakatos bokor	1 fő	
32, Nyírszőlős	4 fő	
33, Császárszállás	2 fő	
34, Alsó Badur bokor	14 fő	
Összesen	335 fő	

A számadatokból kitűnik, hogy a gyülekezet jelentős részét, vagyis létszámának 72,3%-át a tanyákon élő lakosság képezte. Ha nem is minden felsorolt bokortanyán tartottak rendszeres összejöveteleket, a számadatokból kiderül, hogy a gyülekezet missziói munkája szinte az egész Nyíregyháza környéki tanyavilágra kiterjedt.

Ebben nagy szerepe volt nemcsak a prédikátornak, hanem a gyülekezet tagjainak és a laikus igehirdetőknek is. A Methodista Egyház

1937-1938. évi Prédikátorok és munkaterületük c. jegyzékében Márkus J. András prédikátor mellé a nyíregyházi munkaterületre egy Kováts Elemér nevezetű segédprédikátort is kijelöltek.⁴²

A gyülekezeti életről álljon előttünk egy rövid részlet a Békeharang hasábjairól:

"Hírek a nyíregyházi gyülekezet köréből.

A karácsonyi hangulatnak szép kiegészítője volt, az Úr asztalához való járulás, melyen az első napon 162-en, a második napon 128-an vettek részt. Összesen 290-en. A szilveszter estét az igazi testvériség jegyében töltöttük. Ezen jelen voltak a Kárpátaljai testvéreink is. [...] A kápolnánk zsúfolásig megtelt úgy, hogy a hallgatók száma jóval felülhaladta az ezret. [...] felvettük azt a 25 önként jelentkező lelket, akik lépésükkel bizonyosságát adták azon szándékuknak, hogy nem akarnak a bűn szolgálói lenni, hanem a Krisztus-követők táborába akarnak tartozni."⁴³

"Az ifjúság érdekében volt a május első vasárnapján lezajlott ifjúsági ünnepély is. Ezen alkalommal Tessényi János szup. testvérünk is jelen volt. [...] ifjúságunk is szolgált énekkel, zeneszámokkal, párbeszéddel [...] Az ifjúsági ünnepély perselypénze 64 P-t tett ki, mely összeget közös elhatározás alapján az árvízkárosultak javára átutaltuk."⁴⁴

1941. szeptember 17-21. között Nyíregyházán tartották az egyház szokásos évi konferenciáját. Több szempontból is jelentős esemény volt ez a nyíregyháziak számára. Egyrészt 1935. óta nem rendeztek országos programot Nyíregyházán, másrészt a konferenciának volt egy döntése, amely a helyi gyülekezetet is érintette. A Békeharang így számol be a rendezvényről:

"... (csütörtök) [...] a konferencia vonatkozású bizottság jelentése keltett érdeklődést, melyben Tessényi Zoltán, Zimre Gyula, Lichtenberger Theodor, Dobos János prédikátorok felavatását ajánlja diakónussá, ill. gyülekezeti vénné. [...] Különleges érdekességet

⁴²Békeharang 1937. május 7. XXVIII. évf. 4. szám p. 4.

⁴³Békeharang 1940. március 1. II. évf. 3. szám p. 3-4.

⁴⁴Békeharang 1941. október 1. II. évf. 6. szám p. 2.

kölcsön-zött a felavatásnak az, hogy Grexa Mihály nyíregyházi laikus prédikátor testvért, aki hosszú évek óta hűséges, megbízható munkatársa a gyülekezet lelkipásztorának Márkus Józsefnek, saját gyülekezetében avatták diakónussá, hogy ő legyen a magyar misszió első diakónusa, avatott laikus prédikátora."⁴⁵

A II. világháború ellenére, a gyülekezeti élet erősen fellendült. Ezt tükrözik a Békeharang 1944. februári számában írottak, illetve az 1. sz. függelékben szereplő adatok is:

"Nyíregyháza: Január 12-től 16-ig esténként evangélizáció volt a nyíregyházi gyülekezetben, melyen Hecker Henrik szegedi lelkipásztor hirdette az örömmüzenetet, míg - ugyanezek a napok - délelőttjein és délutánjain az ifjúsági összejövetelek szónoka Hecker Ádám budapesti lelkipásztor volt."⁴⁶

A II. világháború időszaka alatt a gyülekezetben nagyarányú növekedés történt, mert míg 1939-ben a tagok és a próbatagok száma 295 fő volt, ez a szám 1946-ig 385 főre növekedett.

Történtek azonban az 1935. és 1946. közötti időszakban szomorú események is. A halálesetek száma 98 volt. Minden haláleset fájdalmasan érintette a közösséget, de egy 1937-es haláleset mélyen megrázta a gyülekezet tagjait. A gyülekezet lelkipásztorának felesége Márkus J. Andrásné, István Ilonka (született 1900. augusztus 1-én) 1937. március 4-én elhunyt. Rövid életrajzát a Békeharang⁴⁷ közölte. Szintén ott olvasható, hogy 1937. március 6-án búcsúztatták a nyíregyházi kápolnából. Temetésén "Tessényi-Jakob János szolgált az Igéből a Jel. 7,14-17 és a Ján. 14,1 alapján."⁴⁸

Márkus prédikátor így számol be az eseményről "A halál árnyékának völgyében..." c. cikkében:

⁴⁵ Békeharang, 1941. november 1. III. évf. 11. sz. p. 2.

⁴⁶Békeharang, 1944. február 1. VI. (XXXV.) évf. 2. sz. p. 4.

⁴⁷Békeharang, 1937. március 30. XXVIII. évf. 3. sz. p. 19.

⁴⁸op. cit. p. 19.

"... Az új év napján még részt vett az esti Istentiszteleten [...]de az Istentisztelet végét nem tudta bevárni. A magas láz ágyba döntötte, és haláláig már nem hagyhatta el. [...]előttem már február 12-én világos lett, hogy az Úr nem kerülheti el velünk a kereszt útját. [...] Kedves feleségem fájdalom nélkül feküdt, amikor én sírtam, ő vigasztalt.⁴⁹

A halálesettel kapcsolatban néhány gyülekezeti tagban meghasonlás is történt. Márkus erről így ír:

"Feleségem meggyógyulásáért olyan sokan imádkoztak, és az Úr nem hallgatta meg. Nagyon sok hívő testvérem csalódottan és megrendülve jelentette ezt ki előttem."⁵⁰

A gyülekezet nem sokáig maradt prédikátorné nélkül, tudjuk meg a Békeharangból.

"Házasság: F. évi október hó 16-án tartották Márkus József nyíregyházai prédikátor és Niedán Erzsébet esküvőjét az ottani kápolnánkban. A nagyszámu résztvevők előtt Hecker Henrik szegedi prédikátor végezte az egyházi szertartást, míg a gyülekezet nevében Greksza Mihály üdvözölte az új prédikátornét."⁵¹

A gyülekezetre némi árnyékot vet az 1944-es év tragikus eseménye, a zsidó lakosság deportálása. A nyilas hatalomátvétel után elkezdődött Magyarországon is a zsidók deportálása. A keresztény egyházak lelkeszeinek, papjainak egy része (sokszor életek kockáztatásával) igyekezett megmenteni a haláltáboroktól a hazai zsidóságot, ill. annak egy részét. A nyíregyházi gyülekezet történetében ilyenről nem maradtak fenn emlékek, viszont levéltári adatok, ill. a gyülekezeti szájhagyomány azt mutatja, hogy a gyülekezeti tír pákok is részt vettek a zsidó lakosság elszállításában. Amit azonban nem önként, hanem állami rendeletre hajtottak végre. Nézzünk meg erről ízelítőül egy levéltári adatot:

⁴⁹Békeharang, 1937. május 7. XXVIII. évf. 4.sz. p. 4-5.

⁵⁰Op. cit. p. 5.

⁵¹Békeharang, 1938. november 11. XXIX. évf. 9. sz. p. 6.

"Nyíregyháza megyei város polgármesteri hivatala Kv: 246/1944.
sz.⁵²

Tárgy: Előfogatok kirendelése

A polgármester úr rendelete alapján felhívom az alól megjelölt tanyabokrok tanyabíráit, hogy 1944. május 22-én reggel 9 órára Felsősimára az alól felsorolt kettősfogatu kettős járműveket állítsák elől és a fogattulajdonosok ott a zsidótábor csendőrségénél jelentkezzenek.

1./ Polyák bokorból			5 db országos jármű
2./ Róka	"	15 "	"
3./ Salamon	"	10 "	"
4./ Sváb	"	5 "	"
5./ Sipos	"	20 "	"
6./ Sulyán	"	15 "	"
7./ Szélső	"	20 "	"
8./ Szekeres	"	5 "	"
9./ Tamás	"	15 "	"

Figyelmeztetem a tanyabírákat, hogy az előfogatokat pontosan állítsák elő, mert mulasztás esetén saját személyükben és anyagilag fogom felelősségre vonni. Felhívom a tanyabírákat, hogy az általuk kijelölt előfogatokról a névjegyzéket a tulajdonosok nevének és laccímének feltüntetésével hozzám azonnal adják be.

Nyíregyháza, 1944. május hó 19.

A polgármester megbízásából: Dr Gönczy sk.
tanácsnok"

⁵²Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzati Levéltár (továbbiakban SzSzBMÖL) V.B. 186, XI. I.sz: Kv: 246/1944.

A rendeletből is kitűnik: a gazdáknak nemigen volt lehetőségük, hogy kivonják magukat a kötelesség alól, hiszen ezáltal összeütköztek volna a hatóságokkal, amiből a korábbi tapasztalatok alapján mindig komoly krízishelyzet alakult ki a gyülekezeti életben. Mindemellett látni kell, hogy a tanyai emberek nagy része iskolázatlan (legtöbbször 2-3 osztályt végeztek csupán), egyszerű emberek voltak, akik nemigen törődtek apolitikával, és sokszor nem is értették meg ezeket a politikai határozatokat. Másik momentum, hogy a methodista misszió - a történelmi egyházakkal ellentétben - nem elimert, hanem csak megtúrt felekezetnek számított, így társadalmi befolyása is elenyésző volt. Mivel az akkor felnőtt gyülekezeti tagok közül már egy sem él, így 1944-es helyzetüket (esetleges vívódásaikat) nem tárhatják elénk.

A háború befejezésével a nyíregyházi tírpkáság - így a methodista gyülekezet - életére sem a nyugalom, felüdülés ideje, hanem a szorongás, megpróbáltatás és emberi tragédiák időszaka következett.

II.2. A "LAKOSSÁGCSE RE" ÉS HATÁSA A GYŰLEKEZETI ÉLETRE

II.2.1. A LAKOSSÁGCSERE E GYEZMÉNYRŐL RÖVIDEN ⁵³

A II. Világháború utáni magyar-csehszlovák viszonyt erősen megterhelte a szlovák tagköztársaságban élő magyar kisebbség helyzetének megoldatlansága. A probléma elindítója a köztársaság elnökségéről 1938-ban kényszerűen lemondott és Londonba távozott Eduárd Beneš, és a körülötte csoportosuló csehszlovák polgári emigráns körök voltak. A háború utáni kilátások mérlegelése alapján alakították ki a csehek és szlovákok közös nemzeti államáról vallott új felfogásukat.

Ezzel összefüggésben felülbírálták a korábbi - szerintük eredményeiben nem kielégítő - asszimilációs politikát, és egyúttal az idegen népcsoportoktól (németektől és magyaroktól) való teljes megszabadulást tűzték ki célul. Hogy a szövetséges nagyhatalmakat meggyőzzék a magyar lakosság kitelepítésének szükségességéről, propagandahadjáratot indítottak, a magyarokat kivétel nélkül sovínisztáknak, irredentáknak bélyegezve. Az emigrációban lévő csehszlovák kormány 1942 végén-1943 elején egészítette ki programját a magyar nemzetiségi lakosság kitelepítésének konkrét követelésével. Ekkor még sem Roosevelttel, az Egyesült Államok elnökével, sem Sztálinnal és Molotovval nem sikerült Benešnek elfogadtatni a magyar kisebbséggel kapcsolatos terveit. Ugyanakkor Benešék egyezkedésre léptek a moszkvába emigrált baloldali erőkkel is, akikkel sikerült is megegyezniük a kitelepítés tervében. A baloldali erőknek (Szlovákia Kommunista Pártjának és a Szlovák Nemzeti Tanácsnak) annyiban tért el a véleménye Benešéktől, hogy ők a kitelepítést "népcserével" óhajtották egybekötni. A londoni

⁵³A magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény tartalma, megkötésének körülményei ezen dolgozatban csak vázlatosan érinthető, mivel nem tartozik szorosan a tárgyunkhoz. A nyíregyházi metodista gyülekezetre ezek a politikai huza-vonák nem hatottak, csupán a végeredménye változtatta meg a gyülekezeti életet. Mindezek ellenére szükségesnek tartom a történeti folyamatok tisztánlátása céljából a politikai eseményeket is röviden felvázolni. E célra *Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945-1950* p. 103-131. (Budapest, 1988 Kossuth kiadó) című munkáját használtam fel.

emigránsok többször igyekeztek meggyőzni a szövetséges hatalmakat, hogy kitelepítési tervükhöz járuljanak hozzá, de a válaszok ezekben az esetekben is elutasítóak voltak.

A fegyverszüneti szerződés aláírása után - mely nem hatalmazta fel a Csehszlovák államot a magyar kisebbség kitelepítésére - a csehszlovák kormány megpróbálta kész helyzet elé állítani a szövetséges hatalmakat. Február 25-én kiadták az SZNT 4/1945. sz. rendeletet, mely a német, magyar és szlovák árulók 50 ha-nál nagyobb földbirtokának elkobzását írta elő.

1945. április 5-én hozták nyilvánosságra az ún. kassai kormányprogramot, melynek a nyolcadik fejezete érintette legérzékenyebben a magyar kisebbséget. Ez a fejezet a következőket helyezte kilátásba:

"1. a csehszlovák állampolgárságot csak azoknak a magyar nemzetiségi lakosoknak hagyják meg, akik antifasiszták voltak, részt vettek Csehszlovákia felszabadításáért folytatott ellenállási mozgalomban, vagy pedig üldözték őket a köztársasághoz való hűségükért, 2. a többi magyar nemzetiségű lakos csehszlovák állampolgársága megszűnik, de lehetővé teszik az optálást; minden ilyen irányú kérelmet külön vizsgálnak meg, 3. azok a nemzetiségi személyek, akik büntényt követtek el a köztársasággal vagy más nemzetekkel szemben, főképp a Szovjetunióval szemben, bíróság elé kerülnek, megfosztják csehszlovák állampolgárságuktól és örökre kitiltják őket a köztársaság területéről."⁵⁴

A fenti és ezt követő rendeletek felkorbácsolták a magyarországi politikai hangulatot, melynek hatására 1945. áprilistól júliusig az Ideiglenes Nemzeti Kormány huszonhét alkalommal fordult a nyugati nagyhatalmakhoz a csehszlovákiai magyar nemzetiség ügyében.

Miután lassan nyilvánvalóvá lett, hogy a Csehszlovák kormány a magyar nemzetiségű lakosság egy részét a Magyarországon élő szlovákokkal kívánja "népcsere" útján kicserélni, a többieket pedig a magyarországi németek helyére tervezik kitelepíteni, Gyöngyösi János

⁵⁴Balogh Sándor... p. 106-107.

külgügyminiszter 1945 július végi békéscsabai beszédében válaszolt "félhivatalosan" ezekre a csehszlovák elképzelésekre.

"Kijelentette, hogy a magyar kormány népcserét vagy kitelepítést a maga részéről soha nem kezdeményezne, és ahhoz csakis nemzetközi megállapodás alapján járulna hozzá. Ugyanakkor leszögezte az is, hogy Magyarországon az itt élő nemzetiségek számára - s ezen belül a szlovákok számára is - teljes egyenjogúságot biztosít az Ideiglenes Nemzeti Kormány politikai, gazdasági és kulturális téren egyaránt. Ha azonban a magyarországi szlovákság tömegei, akár egyesek mégis szívesebben választanák hazájukul Csehszlovákiát, ennek útjába a magyar kormány semmiféle akadályt nem gördít, sőt a kitelepülőknek tulajdonukra megadja mindazokat a biztosítékokat, amelyeket Csehszlovákia az általa kiutasított magyaroknak megadott vagy meg fog adni."⁵⁵

1945 elején Gyöngyösi külgügyminiszter csehszlovák meghívásra Prágába utazott, hogy közvetlen megbeszélések alapján keresse a megoldást a két állam közti vitás kérdésekben. Csehszlovákiát Vladimir Clementis képviselte. Gyöngyösi kijelentette, hogy a Csehszlováki által szorgalmazott lakosságcsere módszerét a magyar kormány elvileg helyteleníti de a két ország közötti "bizonyos nyugalmi helyzet" érdekében nem zárkózik el a magyarországi szlovákok önkéntes áttelepülése előtt. Sőt azt is tudomásul veszi, hogy a szlovák áttelepülők létszámának megfelelő magyar nemzetiségű személyt telepítsenek ki Csehszlovákiából. Ugyanakkor határozottan elutasította az egyoldalú kiutasításokra vonatkozó terveket. A megbeszélések végül eredménytelenül végződtek.

Mindezeket látva, a Szovjetunió és a nyugati hatalmak is sürgetni kezdték a kétoldalú megállapodást, így a magyar államnak nem volt más lehetősége mint a tárgyalások újrafelvétele Csehszlovákiával. A lakosságcserevel kapcsolatos megbeszélések folytatására 1946. február 6-10-ig került sor Prágában, ahol megegyezés született a két kormány képviselői között, mely a magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezmény tervezetében öltött testet.

⁵⁵op. cit. p. 110.

"Eszerint a magyar kormány hozzájárul ahhoz, hogy a magyarországi szlovákok önkéntesen áttelepülhessenek Csehszlovákiába. Csehszlovákia [...]az egész áttelepítési akció lebonyolítására kormánybizottságot küldhet Magyarországra. [...]A bizottság az áttelepülés ösztönzése érdekében írásban és szóban, valamint a magyar rádió útján propagandát fejthet ki a szlovákok körében, azonban kizárólag csak szlovák nyelven. Ezenkívül minden érintett községben két nyilvános gyűlést is tarthat. A propagandatevékenységre hat hét áll rendelkezésre..."⁵⁶

A magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezményt 1946. február 27-én Budapesten írta alá a két kormány képviselője, Gyöngyösi János külügyminiszter és Vladimir Clementis államtitkár.

A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság (CSÁB) 1946. március 4-én kezdte meg tevékenységét Magyarországon. Szervezeti felépítéséről Bukovszky László így számol be:

"A CsÁB-nak 4 szerve volt Magyarországon.

- 1. kormány megbízott
- 2. központi hivatal
- 3. területi kirendeltségek
- 4. bizottsági kirendeltségek

[...] A központi hivatal székhelye Budapesten volt, ahonnan irányították és koordinálták a Bizottság magyarországi tevékenységét. A központi hivatalt a titkárság és 8 szakosztály (szervezési, jogi, propagációs, gazdasági, közlekedési, kulturális-népművelési, statisztikai és szociális-egészségügyi) alkotta.

Magyarország szlovákok által lakott vidékein területi kirendeltségek alakultak azzal a céllal, hogy a megszabott földrajzi területen belül, az áttelepülést szervezzék. A területi kirendeltségek személyzetét a hivatalvezető, tudományos munkatárs, gazdasági előadó, segédszemélyzet, katonai egység és a gépkocsivezetők alkották. Ezenkívül minden egyes területi

⁵⁶op. cit. p. 115.

kirendeltség mellett működött egy ún. 'mozgó egység' (pohivlová brigáda), melynek elsődleges feladata az áttelepülés propagálása volt.

Az ország területén 16 területi kirendeltséget állítottak fel, később ez a szám 18-ra nőtt. Ezek a következők voltak: 1. körzet: Budapest, 2. Budapest környéke, 3. Aszód (Gödöllő, Vác, Aszód), 4. Kiskörös (Pest megye déli része), 5. Esztergom (Pest megye északi része valamint Esztergom megye), 6. Bánhida (Komárom megye és a bakonyi diaszpóra), 7. Nógrád (Nógrád és Szob), 8. Balassagyarmat (Bgyarmat és Szécsény), 9. Salgótarján (Starján és Szécsény), 10. Miskolc (Heves megye), 11. Forró (Abaúj megye), 12. Sárospatak (Dél Zemplén), 13. Nyíregyháza (a város és Szabolcs megye), 14. Szarvas (a város és környéke), 15. Békéscsaba (a város és környéke), 16. Tótkomlós (a város és környéke).

[...] A CsÁB 1946. március 4-én megkezdte a toborzást az áttelepülésre a magyarországi szlovákok körében. A kulturális-népművelési szakosztály feladata volt, hogy minél több szlovákot, ill. szlovák származású egyént megnyerjen az áttelepülésre. Ezt a célt szolgálták a színházi előadások, énekkari fellépések és a filmvetítések. Négy hét folyamán 81 fellépésen szerepeltek a Turócszentmártoni Kamaraszínház, a Szlovák Tanítók Énekkara és a Bradlan nevű nagyszombati munkáskórus művészei, többek között Nyíregyházán is.⁵⁷

A már említett egyezményi függelék szerint engedélyezett, községenként tartható két nyilvános gyűlés hivatalos végeredménye: százharminchárom településen, kétszázhetvenhét naggyűlés, és összesen százhuszonnégyezer-kilencszáz hallgató.⁵⁸ A propaganda céljára felhasználták az akkor hetente háromszor megjelenő Sloboda című lapot és a magyar rádióban másfél hónapig naponta jelentkező harminc perces szlovák nyelvű adásokat is. A Budapestről sugárzott adás 1946. március 10-én indult és 1946. április 14-ig tartott reggel 6.30-tól 6.45-ig, és este 19.45-től 20.00-ig. Az adások anyagát a magyar külügyminisztérium

⁵⁷Bukovszky László: A nyíregyházi tirpákság áttelepülésének levéltári forrásai Szlovákiában 1995. Kézirat p. 3-5. (A kéziratot a SzSzBMÖL bocsátotta rendelkezésemre.)

⁵⁸op. cit. p. 5.

ellenőrizte. A több mint egy hónapos sugárzás alatt kétszázhuszonhat műsort, több mint tizenhat órában közvetítettek.⁵⁹ Egy CSÁB jelentés szerint 1946. március 5. és december 31. között az alábbi propagációs anyagot osztották szét:

- plakát 118 100 db. (ebből 400 000 Sloboda, 112 000 Národná Obroda)
- könyv 46 335 db
- röpcédula 540 000 db
- kis kiadvány 279 500 db"⁶⁰

Már a toborzás első hetében kiderült, hogy a CSÁB tagjai igen "rugalmasan" kezelik a lakosságcsere egyezményt. Az agitátorok minden ellenőrzés nélkül fejtették ki tevékenységüket. *"Az áttelepülés iránti érdeklődés felkeltése érdekében azonban sajátos módon nem annyira a szlovák nemzetiségű lakosság nemzeti öntudatára, hanem a valóban súlyos magyarországi gazdasági helyzetből adódó kilátástalanságra hivatkoztak."*⁶¹ Emellett azt is széles körben terjesztették, hogy azokat a szlovákokat akik most önként nem mennek el, később erőszakkal telepítik át majd Csehszlovákiába, de akkor már nem kapnak földet. Sőt az itt maradókat Dunántúlra fogják áttelepíteni.⁶² Az MKP 1946. március 21-én kiadott nyilatkozatában cáfolta a szlovák propagandát.

Az első áttelepülők - az 1946. július 4-i ótátrafüredi gyűlésen született 8. számú határozat szerint - a vagyontalan szlovákok voltak, akiknek egyoldalú áttelepülési lehetőséget biztosítottak. Őket a Csehszlovák kormány a cseh Szudéta területen telepítette le. Ezután indult meg a lakosságcsere keretében kitelepülő magyarországi szlovák lakosság áttelepülése a Dél-Szlovákiai területekre.

A lakosságcsere folyamatát Csehszlovákiában a munkásosztály 1948. februári hatalomra jutása vetette vissza, majd a telepítéseket 1948. június 12-én fel is függesztették.

A lakosságcsere-egyezmény következtében "1948. április 10-ig az eredetileg jelentkezett 92 390 személyből 73 273 hagyta el Magyarországot, a Csehszlovákiából kitelepítésre kijelölt 105 047 magyar nemzetiségű lakos közül pedig 68 407 költözött Magyarországra.

⁵⁹op. cit. Jegyzetek p. 2. 17. jegyzet.

⁶⁰op. cit. Jegyzetek p. 2. 14. jegyzet.

⁶¹Balogh Sándor... p.119.

⁶²op. cit. p. 119.

Hozzájuk csatlakozott még 6 000 személy, akik hivatalosan "önként" távoztak Csehszlovákiából Magyarországra.⁶³

A magyar-csehszlovák lakosságcsere ezzel lezáródott, de folyamatát és hatását talán még később is vizsgálni fogják a ma még levéltárakban megbúvó és fel nem dolgozott dokumentumok alapján.

II.2.2. A PROPAGANDA HATÁSA A NYÍREGYHÁZÁ N ÉS KÖRNYÉKÉN ÉLŐ TIRPÁKOK KÖZÖTT.

Nyíregyházán tehát a CSÁB 13. körzetének apparátusa működött, amelynek funkcionáriusai a városban, környékén, valamint Szabolcs megye egyéb településein intézték az ott élő szlovákság önkéntes áttelepítését. A nyíregyházi hivatal vezetője František Fetterik volt. A civil (polgári) személyzethez tartozott még egy szociográfus, két irodai hivatalnok, három segédszemélyzet, összesen tehát hét személy. A fegyveres testületet négy katona alkotta. Feladatuk a hivatal alkalmazottjai akadálymentes tevékenységének biztosítása volt. A már említett "mozgó egység" tíz tagból állt, így a 13. körzet összesen huszonnégy személlyel kezdte meg munkáját.⁶⁴

Az egyezmény alapján a 13. körzetben is hat héten át 1946. március 4-től május 27-ig folyt a toborzás. Majd a határidőt meghosszabbították június 27-ig. A "Helyzetjelentés a statisztikai szakosztály tevékenységéről 1946-os évben" c. irat alapján a nyíregyházi területhez tartozó 116 községből illetve településről, 5 850 szlovák jelentkezett áttelepülésre az első időszakban, majd az utólag meghosszabbított intervallumban 313-al gyarapodott a kitelepülni szándékozók száma, összesen 6 163 személyre. Ezt a számot később 6 065-re javították ki. A jelentkezők között 247 hadifogoly is volt, akiknek szintén lehetővé tették a kitelepedést.⁶⁵ Külön

⁶³op.cit p. 131.

⁶⁴Bukovszky László ... p. 4.

⁶⁵op. cit. p. 6.

számolták a zsidó vallású szlovákokat. Nyíregyházán számuk 16 (10 család) volt.⁶⁶

N. Dikán Nóra Ján Bobák munkájára támaszkodva az alábbi számadatokat közli:

"Kimutatás a XIII. körzethez tartozó Szabolcs, Szatmár-Bereg, Hajdú vármegyéből a Csehszlovákiába áttelepülésre jelentkezőkről:

Toborzás idején Póttoborzás idején
(1946. III.4.-V.7) (1946. V.27.-VI.27.)

Nyíregyháza		
és bokortanyái	4777 személy	161 személy
Szabolcs vm.		
(37 községből)	855 személy	69 személy
Szatmár-Bereg vm.		
(2 községből)	3 személy	-
Hajdú vm.		
(8 település)	146 személy	58 személy
	5748 személy	288 személy

Összesen: 6036 személy⁶⁷

A számadatok ugyan mutatnak eltéréseket, de ennek mértéke nem befolyásolja a tényt, hogy a szlovák lakosság jelentős hányada áttelepült vagy szándékában állt áttelepülni Csehszlovákiába.

Az előző fejezetben már szó esett a CSÁB visszaéléseiről, többek között, hogy a szlovák lakosság nemzeti érzésének felkeltése és támogatása helyett inkább a magyarországi rossz gazdasági viszonyoktól való riasztást használták fel propaganda célokra. Mindezt több adat alátámasztja.

A CSÁB szociális szakosztályának küldetéséhez tartozott az áttelepítésre jelentkező rossz megélhetési körülmények között élő családok segítése. A szociális ellátást sikerült a CSÁB-nak propaganda céljára is felhasználni. A szociális szakosztály 1946-os jelentéséből kitűnik, hogy a szegény családok között élelmiszert, kisgyermekes családok

⁶⁶op. cit. Jegyzetek p. 3. 21. jegyzet

⁶⁷N. Dikán Nóra: Ki- és betelepítés Nyíregyházán (1946-1948) in. Nyíregyháza története, Nyíregyháza, 1987 (Nyíregyházi kiskönyvtár 15. sz.) p. 217-218.

közt babakelengyét osztottak ki 24 328 korona értékben (családonként 7 kg cukor, 1/2 kg dara, 3 kg tejpor, 50 db pelenka, 30 db babaszappan).⁶⁸

A nyíregyházi szlovák lakosság között elterjesztették azt a rémhírt, "hogy aki most nem megy önként, azt később erőszakkal fogják kitelepíteni." Egy idős gazda mondta el, hogy a "szlovákok azzal dicsekedtek, hogy mi vesztes állam vagyunk, ezért hadi sarcot fogunk fizetni, ők pedig nem. Náluk jobb lesz."⁶⁹ A SzSzBMÖL fondjai között található a propaganda tényét alátámasztó alábbi levél is, melyet B. F. és felesége írt:

"Alulírott azon tiszteletteljes kéréssel járulok a tek. Polgármester b. szine elé, hogy a Szlovákiába való jelentkezésünket tárgyalannak venni méltóztassék.

Én nem akarok kitelepülni. Minket mindenféle propagandával ijesztgettek. Azt mondták aki most nem megy el azt mindennélkül fogják kivinni. Én nem akarok menni.

Nagyon kérem a polgármester urat tessék szives lenni engem pártfogásába venni, mert én hazámat nem akarom elhagyni, és én nem akarok menni.

Nagyon kérem a polgármester ur intézkedését, nehogy engem erőszakkal elvigyenek.

Maradtam a polgármester urnak, mély tisztelője
Nyíregyháza, 1947 március 25.

aláírás⁷⁰

A propagandák miatt Nyíregyháza megyei város polgármestere 1946. szeptember 20-án K:14839/1946. számmal körlevelet adott ki a hírek cáfolására az alábbi szöveggel:

"Szabolcs vármegye Alispánjának 17468/1946. számú felhívása alapján közhírré teszem a Magyar Áttelepítési Kormánybizottság (továbbiakban MÁK) alábbi körrendeletét:

Az ország különböző részeiből beérkezett panaszokból arról értesültem, hogy az áttelepülésre jelentkezett szlovákok között különböző valótlan és átlátszó célzatu hireket terjesztenek. Többek között azt is, hogy aki áttelepülésre jelentkezett, és ké-

⁶⁸Bukovszky László ... p. 10.

⁶⁹Részlet Z. I. és Z.I-néval készült riportomból (magnetofon felvétel)

⁷⁰SzSzBMÖL XXII 65. I. 1946/29 I.sz: K.06195/1947

sőbb jelentkezését visszavonta, vagy visszavonja, azt a magyar kormány kényszeríteni fogja, az áttelepülésre.

Egyes hírek szerint, ha visszamarad, a vagyonát akkor is elkobozzák, vagy szlovákiai magyar telepest fognak a nyakára hozni.

Ezzel szemben értesitem a város lakosságát, hogy az egyezmény értelmében az áttelepülés Magyarországról önkéntes és nem kényszereszközökkel történik, éppen ezért minden olyan hiresztelés, mely azt állítja, hogy azokat, akik a jelentkezésüket visszavonták, kényszerrel telepítik ki, vagy annak házába telepest hoznak, végül, hogy vagyonát elkobozzák, nem egyéb valótlan rosszindulatu propagandánál.

Nyíregyháza, 1946. szeptember hó 20. napján.

Fazekas János s.
polgármester

Kifüggesztve

1946. szeptember 21."⁷¹

Az áttelepültek közül sokan később a hosszú várakozás bizonytalansága miatt visszavonták szándékukat. "Elegünk van a bizonytalan életből, végre nyugalmat és békességet szeretnénk a magyar polgártársainktól és a hivataloktól' - nyilatkozták. Arra a kérdésre, hogy tulajdonképpen miért jelentkeztek az áttelepülésre azt a választ adták, hogy '...annak idején nem volt munkalehetőség, a pénz sem ért semmit és a kedvező csehszlovákiai helyzet vonzotta őket."⁷²

Tehát a jobb megélhetési lehetőség ígéretével érték el a CSÁB propagandistái a legnagyobb hatást a magyarországi szlovákság körében.

Arra a kérdésre, hogy miért nem hatott a tírpiákság körében a nemzeti öntudatra való apellálás, N. Dikán Nóra így keresi a választ:

"A statisztikai felmérések nem mutatják, hogy a lakosságcsere egyezmény idején Nyíregyházán és környékén

⁷¹SzSzBMÖL XXII. 65. I 1946/29

⁷²Bukovszky László... p. 16.

lévő bokor-tanyákban milyen nagyságú volt a szlovák nemzetiségű lakosság. [...] Az 1930-as népszámlálási adatok szerint Nyíregyháza 51 308 fős lakosságából 17 972 volt evangélikus vallású, de csupán 120-an vallották magukat szlovák nemzetiségűeknek. Nincs adatunk arra sem, hogy Nyíregyházán a magyar nyelv mellett hányan beszéltek a szlovák nyelvet is, tehát hogy milyen arányú volt a kétnyelvűség. A nyíregyházi bokortanyákból áttelepítési kérelmet benyújtó személyeknek azonban 34%-a, a körzet többi településéről jelentkezőknek pedig több mint a fele nem beszélt a szlovák nyelvet."⁷³

Összefoglalva ugyan elmondhatjuk, hogy az "önkéntesség" elve fennállott ugyan, de a hozzávezető út már egyoldalú ráhatás volt. A szociális bajokra hivatkozva "nemzettudatot" csikartak ki azzal, hogy "őseik földjére térnek vissza". Szlováknak vallotta magát olyan is, aki még a helyi nyelvjárást sem ismerte.⁷⁴

Sok problémát jelentett a kitelepülés tényleges megkezdéséig eltelt idő. A tanyabokrok szlovák lakossága két táborra szakadt. A maradni és távozni szándékozók között számos helyen konfliktus alakult ki. A SzSzBMÖL MÁK iratainak 34-es dobozában található egy feljelentés, misze-rint János bokor tanyabírája feljelentést tesz az áttelepülni szándékozó Ifj. N. A. és Gy. J-né ellen mert szarvasmarháikkal lelegettetik és legázoltatják mind saját mind a már kitelepült G. J. vetéseit.⁷⁵

A Nyíregyházán és annak környékén élő szlovákok meglepéssel vették tudomásul, hogy hosszú várakozás után végre áttelepülhetnek Szlovákiába. A közel egyéves várakozás következtében sokan megváltoztatták eredeti szándékukat. A kitelepülni szándékozók első csoportját a B 26-8-13-as szerelvény szállította, amely április 11-én 20 óra 20 perckor indult a nyíregyházi vasútállomásra. A nyíregyházi MÁK jelentése szerint, ezen a szerelvényen hetvenegy személynek kellett volna kitelepülnie, de csak harmincnégy indult útnak, mert a többi nem volt

⁷³N. Dikán Nóra.... p. 217.

⁷⁴Németh Zoltán: A csehszlovák- magyar lakosságcsere Nyíregyházán 45 év távlatából in Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szemle 1992/4. p. 517.

⁷⁵SzSzBMÖL XXIV.1. 34.d. i.sz. 286-ILK/1947

hajlandó kitelepülni. Ugyanebben a jelentésben számolnak be arról, hogy a kirendeltség területén a visszamaradási készség 35-40%-ban tapasztalható.⁷⁶

Megdöbrentőbb, hogy a SzSzBMÖL MÁK dokumentumai között találunk iratokat, amelyekből kitűnik, hogy nemcsak a kitelepítésre várók, hanem már kitelepültek közül is sokan visszavonták döntésüket, és illegálisan visszatértek Magyarországra. A nyíregyházi polgármesteri hivatal az alábbi hírdetményt adta ki, mely az irat szerint a Magyar Nép, a Szabolcsi Kis Újság, a Nyírség című lapokon keresztül, ill. kidobolás útján került a lakosság tudtára.

"Hirdetmény.

Nyíregyháza m. város polgármestere ezúton hívja fel azokat az egyéneket, aki az 1946 évi XV. tc-vel becikkelyezett lakosságcsere egyezmény alapján Csehszlovákiába áttelepültek, és most áttelepülésük után régi lakóhelyeikre visszatértek jelentkezzenek Városháza emelet 4. szobájában.

Egyben felhívom a város minden egyes lakosát, aki ilyen egyénekről személyesen tudomással bír, 3 napon belül ugyancsak jelentse be a fenti címre.

Nyíregyháza, 1947. február hó 15. napján

olvashatatlan aláírás
polgármester"⁷⁷

A döntésük mellett kitartó szlovákok kitelepülése azonban tovább folytatódott.

"Az első szerelvény után folyamatosan indultak a szlovákokat szállító szerelvények Nyíregyházáról a Lévai járásba. A lakosságcsere első szakaszában összesen 27 transzport indult Nyíregyházáról 1947. április 11. és május 14-e között.⁷⁸

A előzőkben már megfigyelhettük az áttelepülésre jelentkezők számát a toborzások idején. Álljon most előttünk még néhány adat az áttelepítéssel kapcsolatban.

⁷⁶Op. cit. isz. 133-II.K/1947

⁷⁷SzSzBMÖL XXII. 65 I. 1946/29 i.sz. K: 2482/1947

⁷⁸Bukovszky László... p. 13.

"Más adatot kapunk a MÁK, a lévai Telepítési Hivatal és a CSÁB központ kimutatásaiból. Ez utóbbit alapul véve 1947-ben összesen 3 417 személy települt át Csehszlovákiába. [...] A szlovák statisztikai kimutatásokból pontos képet alkothatunk az áttelepült tír pákság vagyoni helyzetéről. A 27 transzporttal összesen 312 lovat, 729 szarvasmarhát, 2454 sertést, 126 juhot, 69 kecskét, 10 791 baromfit, 72 vetőgépet, 41 gereblyező gépet, 285 szekeret, 194 ekét, 1 traktort, cséplőgépet, kaszálógépet hoztak magukkal."⁷⁹

A Nyíregyházi áttelepültek statisztikája a következő⁸⁰:

Jelentkezett	Áttelepült 1946	1947.	1948.	Összesen
6065	576	3417	515	4508
	9,5%	56,3%	8,5%	74,3%

Az áttelepültek további sorsáról kevés adat áll rendelkezésünkre. Szlovákiai életükről Duba Gyula ad egy kevéske ízelítőt Vajúdó parasztvilág c. könyvében.⁸¹ Ugyancsak szlovák forrásokra támaszkodva tudunk arról, hogy egyes tanyák lakói mely községben kaptak új lakóhelyet.⁸²

A CSÁB 1948-as jelentésében a központ vezetője a lakosságcsere eredményét ebben látta: "... az áttelepülés számszerű eredményét 59 774 személlyel fejezhetjük ki, szemben a 95 421 jelentkezővel. Ez a szám nem is olyan kedvezőtlen, ha figyelembe vesszük azokat az akadályokat, melyeket a magyarok 3 éven át utunkba állítottak. Vigasztalóbb viszont a Szlovákiából kitelepített magyarok mérlege a magyar források alapján. Ezek szerint akciónk eredményességét mutatja, hogy sikerült ezzel érzékenyen meggyengítenünk a magyar kisebbséget Szlovákiában."⁸³

"Egy szlovák történész is utal arra írásában, hogy miért nem értette meg a CsÁB '...azt a körülményt, hogy az áttelepülésre jelentkezett szlovákok egy része nem volt hajlandó elhagyni Magyarországot... Pedig... az indítókok nem is voltak olyan érthetetlenek. A csereakciókor túlbecsülték a magyarországi szlovákok nemzeti öntudatát, nem látták,

⁷⁹op.cit. p. 14.

⁸⁰op. cit. Jegyzetek, 59. jegyzet.

⁸¹Lásd Duba Gyula : Vajúdó parasztvilág p. 85-92. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1984

⁸²A kimutatás a 3. sz függelékben.

⁸³Bukovszky László... Jegyzetek p. 7. 59. jegyzet.

hogy a sokévi magyarországi tartózkodás folyamán összenőttek az ottani néppel, hogy a magyarországi szlovákság elsősorban szociális érdekeit tartotta szem előtt, nem pedig a nemzeti érdekeket. Márpedig a lakosságcsere nemzeti jelszavakból indult ki."⁸⁴

A szlovák hatóságok munkájának legnagyobb "eredménye", hogy a nyíregyházi tirpák emberek, családok és a tanyabokrok közösségi életében máig be nem gyógyuló sebeket ejtett.

II.2.3. A KITELEPÜLÉS HATÁSA A METHODISTA GYÜLEKEZET ÉLETÉRE

A methodista gyülekezetet sorsát tulajdonképpen nem lehet külön kezelni a tirpák lakosságától. A hívek közössége - hasonlóan a tanyabokrok lakosságához - két táborra szakadt. A gyülekezet 80%-a a kitelepülés mellett döntött. Azonban - ellentétben a többi kitelepülni szándékozó szlovákkal - elsősorban nem a jobb életkörülmények miatt döntöttek a kitelepülés mellett. Németh Zoltán ezt írja a már idézett munkájában: "Volt olyan, akit a hite vezérelt át, pedig önkéntes jelentkezése ellenére sírva hagyta el házáat, tanyaudvarát, de Teremtője éppen Léva környékén jelölte ki számára az Ígéret földjét' - ezért belenyugodott sorsába."⁸⁵

A kitelepülés mellett voksoló csoport vezetője maga a gyülekezet lelkipásztora, Márkus J. András volt. A visszaemlékezések meghallgatása során egyértelműen kiderül, hogy a gyülekezet az ő rábeszélésére döntött a kitelepülés mellett. Indoka csupán az volt, "hogy ez az Úr akarata". Voltak olyan családok is, akik kettészakadtak: a család egyik fele kitelepült, a másik maradt.

A MÁK levéltári adataiban található az egyik gyülekezeti tag leányának P. E.-nek kérelme, melyben:

"...előadja, hogy múlt év első felében szüleim P. A. Cigánybokor 5. Csehszlovákiába való áttelepülésre jelentkezett. Engem, mint kiskorút is beírtak áttelepülésre. 1946. okt. havában soron kívül áttelepülésre kerültem. Több hónapi ottlét

⁸⁴Németh Zoltán... p. 517.

⁸⁵op. cit. p. 517.

után rádöbbsentem szüleim meggondolatlanságára. Ezért 1947. márc. 14-én elhagytam Csehszlovákia területét abból a célból, hogy lebeszéljem őket áttelepülési szándékukról. Ennek dacára f. év márc. 14-én az első transzporttal elindultak Nyíregyházáról Csehszlovákiába. Mivel én 18-ik életévemet betöltöttem, és nagykorúvá váltam, ezért bejelentem, hogy Magyarországot nem szándékozom elhagyni."⁸⁶

Az egyik idős gyülekezeti tag, A. J. így próbálta magyarázni, hogy miért volt a prédikátornak ilyen nagy befolyása a gyülekezet tagjaira.

"Márkusnak volt olyan tekintélye a gyülekezet tagjai előtt, hogy mindenben elfogadták a véleményét. Ebben azért nagy szerepe volt annak, hogy az embereknek - bár sok mindenben járatosak voltak - csupán háromnegy osztályuk volt. Annak idején a lelkészt nagyon becsülték, mert régen ám úgy volt, hogy szinte minden hivatalos ügyet a lelkész intézett el a tagoknak. Márkus nagyon éles eszű ember volt, akiről azt mondták egyesek, 'hogy Márkusnak nem prédikátornak kellett volna lenni, hanem kereskedőnek'. [...]Márkus azt vallotta, 'hogy mi szlovákok vagyunk, nekünk ott a hazánk.'[...] kiváló szervező képességére vall, hogy előre kijelöltette a házakat, és meg volt névre szólóan hogy melyik lesz az a magyar ház ami a gyülekezet valamely tagjáé lesz amikor ki fognak menni. A házakat úgy osztatta ki a hatóságokkal, hogy a körzete megmaradjon és a gyülekezeti munka menjen tovább."⁸⁷

Bár a gyülekezet nagy része a lelkészre hallgatott, mégis voltak olyanok, akik szembehelyezkedtek a prédikátor véleményével. Erről Z. I-né így beszél:

"L. P. bácsi az én nagybátyám azt tartotta, hogy valamikor Nábóttól is kérte Akháb király a szőlőjét, és ő azt mondta, 'hogy adnám én oda az én atyáimtól örökölt örökségemet?'⁸⁸ P. bácsi azt mondta, hogy nem lehet az, hogy fogom magam, hagyom az enyémet és másikéba ülök bele. Ő így magyarázta, és ez tartotta vissza, hogy a kitelepülés mellett döntsön. [...]

⁸⁶SzSzBMÖL XXIV. 1. 34. d. isz. 119 II/SZ. K/1947

⁸⁷Részlet A. J-el készült interjúmból (magnetofon felvétel)

⁸⁸I. Kir 21,1-16

Márkus azt akarta, hogy a kápolnát átadják az államnak, és ők ott Szlovákiában kapnak helyette egy másikat. De mivel voltak akik maradtak, így ezt nem tehették meg."⁸⁹

Az egyházi ingóságok, kegyeszek kivitelének megakadályozása érdekében a MÁK kiadta az 5468/1946. számú körrendeletét, melynek tartalma az alábbi:

"...jelentős egyházi és nemzeti érdek, hogy a magyar földről kitelepülő szlovákok az egyház tulajdonát képező kegyeseket, templomfelszerelési tárgyakat, anyakönyveket ne vihessék ki az országból. ..."⁹⁰

A kérdésre, hogy milyen volt a gyülekezet hangulata az összeírás és a tulajdonképpen kitelepülés között, A. J. így emlékezik:

(Márkus)"...a prédikációiba is erősen beleszötte a kitelepülés melletti érveit. Ő nagy mestere volt annak, hogy megtudta magyarázni, és el tudta fogadtatni saját véleményét másokkal. Persze újra hangsúlyozom, nagy tekintélye volt a gyülekezet előtt, sőt a gyülekezeten kívül is. [...]Márkus azt mondta, hogy Isten akarata, és ment utána az egész gyülekezet. A tömeg vitte őket, az egyik a másikat. [...] Mégis azok, akik nem mentek, általában a tizedik parancsolatra hivatkoztak, hogy 'Ne kívánd a te felebarátodnak házát...és semmit ami a te felebarátodé.'⁹¹ [...] Akik pedig kimentek, arra hivatkoztak, hogy menjünk az ígéret földjére a Kánaán földjére. [...] A két tábor között mégsem volt viszálykodás, mert régen nagyon vigyáztak, és nem volt megengedett, hogy a másik háta mögött becsméreljék egymást. Az Igét annyira tartották, hogy 'Ne ítéljetek, hogy ne ítéltessetek'.⁹² Azt tartották, hogy a véleményt meg kell mondani, de szeretettel, és a másik véleményét tiszteletben kell tartani."⁹³

⁸⁹Részlet Z. I. és Z. I-néval készült intejúmból (magnetofon felvétel)

⁹⁰SzSzBMÖL XXII. 65. I. 1946/29 I.sz: 21.038/1946

⁹¹II. Móz 21,17

⁹²Máté 7,1

⁹³Részlet A. J-el készült intejúmból. (magnetofon felvétel)

A szájhagyomány megemlíti, hogy a metodisták maguk is erős propagandát fejtettek ki a tír pákság toborzásában,⁹⁴ de erre vonatkozó konkrét adatot nem találtam.

A gyülekezet tagjai 1947. elején az első transzportokkal hagyták el Magyarországot. A kitelepülés tényét a Metodista Egyház akkori lapja az Evangéliumi élet mindössze egy rövid hírben közli:

"HÍREK: Hecker Ádám prédikátor testvérünk családjával Nyíregyházára költözött, hogy ott átvegye és újra megszervezze a munkát. Ugyanis Márkus prédikátor testvér a gyülekezet nagyobb részével Szlovákiába kíván átköltözni, ami már legközelebb meg fog történni, amiért szükségessé vált, hogy Hecker Ádám testvér ott a munkát felvegye és folytassa."⁹⁵

A gyülekezet itt maradt tagjai nagyon sokáig nehezteltek azokra, akik kitelepültek. Némi engesztelést jelentett - amit többen említettek -, hogy amikor Greksza Mihály visszalátogatott, szomorúan vallotta be: nagy tévedés volt az áttelepülés, azt nagyon megbánta.

Egyesek később visszatértek Nyíregyházára.

A gyülekezeti élet azonban erősen visszaesett, mivel a kezdeti elkeseredés rányomta bélyegét a gyülekezet hangulatára. A nyíregyházi methodista gyülekezet elvesztette tagságának 80%-át. A taglétszám 385-ről 73-ra csökkent.

Fejezetünk elején említettük, hogy az 1935-ös jubileumi ünnepély jelentőségéről miképpen beszélt Márkus J. András.⁹⁶ Akkor sem ő, sem a gyülekezeti tagság sem gondolt arra, hogy a tervezett második huszonöt évet a gyülekezet abban az összetételében már nem érheti meg, mert alig tíz év eltelte után hibás emberi és politikai döntések hatására a nyíregyházi methodista gyülekezet elvesztette addigi bázisának, a tír pákságnak jelentős részét.

⁹⁴N. Dikán Nóra... p. 217.

⁹⁵Evangéliumi Élet 1 sz. körlevele 1947. február 10.

⁹⁶Lásd a 39. jegyzetet

UTÓSZÓ

A XX. században a nyíregyházi tirpákság életében olyan folyamatok indultak el, melyek csaknem e szlovák nemzetiség Észak-magyarországi közösségének megszűnéséhez vezettek.

Mindez visszavezethető az adott korszak politikai hatalmainak nemzetiségi kisebbségekkel kapcsolatos asszimilációs törekvéseire.

Látszólag ebben komoly eredményeket értek el, hiszen a század első felében készült statisztikai adatok alapján megfigyelhettük, hogy a bokortanyák lakosságának mindössze 0,2-0,3%-a vallotta magát szlovák nemzetiségűnek.

Azonban a lakosság mindvégig megtartotta nemzeti identitását, mely időnként a pánszláv eszmék újraéledésében (újraélesztésében), majd az 1947-es Szlovákiába történő kitelepítésben mutatkozott meg.

Ezekben a zavaros időkben az evangélikus vallású tirpákság körében egy evangéliumi megújulási mozgalom bontakozott ki. Hatása kiterjedt szinte a környék összes tanyájára.

Azonban az alakuló kis közösséget sem kerülhette el az említett magyarosítási folyamat. Ennek első konkrét megnyilvánulása az I. világháború előtti konfliktushelyzet kialakulása, ami a szerveződő gyülekezetnek a methodista egyházhoz történő csatlakozását eredményezte.

Ekkor még sikerült a szlovák érzelmű prédikátor (Rohacsek József) elmozdításával a problémát orvosolni, de közel harminc év elteltével a külpolitikai események (csehszlovák-magyar lakosság-csere egyezmény) és a nehéz gazdasági helyzet eredményeképp újjá éledt (élesztett) a tirpák nép nemzeti öntudata, aminek hatására a tót ajkú lakosság jelentős hányada, és ezzel együtt a methodista gyülekezet 80%-a Csehszlovákiába települt át.

Az 1946-1947-es évek politikai és emberi döntései, egy csaknem kétszáz esztendő felölelő időszak újra visszatérő nemzetiségi problémájára hozta el a megoldást.

Így lezáródott a Nyíregyháza sokáig terhet jelentő szlovák nemzetiség története. Azonban ezáltal elvesztette a város az arculatát erősen meghatározó és színesítő tirpák közösséget, és annak kultúráját. Ezzel együtt eltűnt Szabolcs-megye vallási életéből az egyetlen, szinte száz százalékig tót anyanyelvű gyülekezet is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1, Márkus J. András: Isten műve napjainkban.
Nyíregyháza, 1935 Nyíregyházi Metodista gyülekezet, 96 p
- 2, Márkus Mihály: Bokortanyák népe. Budapest, 1943
Kir. Magy. Pázmány Péter-Tudományegyetem,
Magyartudományi Intézet 18-265 p.
- 3, Lukács Ödön: Nyíregyháza szabad, kiváltságos
város története Nyíregyháza, 1886 [Reprint Nyíregyháza,
1987 Szabolcs-Szatmár megyei tanács V. B.
Tudományos Koordinációs Bizottsága] 492 p.
- 4, Dr. Kriege Ottó: A metodizmus története.
Budapest, é.n. "Keresztyén Könyvesház" K. F. Szöv. 254 p.
- 5, Szigeti Jenő: A kisebb magyarországi egyházak.
In: A magyar protestantizmus 1918-1948 Szerk.
Lendvai L. Ferenc (Budapest) 1987 Kossuth könyvkiadó 188-262 p.
- 6, N. Dikán Nóra: Ki- és betelepítés Nyíregyháza története,
(1946-1948).In:Nyíregyháza története,
Szerk. Csevernyák László és MezőAndrás.
Nyíregyháza, 1987 216-219 p. [Nyíregyházi Kiskönyvtár 15. sz.]
- 7, Ország Borbála: A népesség megoszlása Szabolcs
vármegyében a vallásfelekezetek között (1866-1918).
In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 1992/2 149-166 p.
- 8, Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája (1945-1950).
(Budapest) 1988 Kossuth könyvkiadó 103-131 p.
- 9, Németh Zoltán: A csehszlovák-magyar lakosságcsere
Nyíregyházán 45 év távlatából. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi
Szemle 1992/4 511-518 p.

- 10, Duba Gyula: Vajúdó parasztvilág. Bukarest, 1984
Kriterion Könyvkiadó 85-92 p. [Első kiadás:]
Szabadesés - Vajúdó parasztvilág. Bratislava,
1978 Madách kiadó
- 11, Dr. Rochal L. L.: Alapelveink és az Isten ígéje.
Budapest, 1912 A magyarországi kék-kereszt
egyesületek központi bizottsága. 24 p.
- 12, Bukovszky László: A nyíregyházi tírpkáság
áttelepülésének levéltári forrásai Szlovákiában.
Kézirat. 1995 (publikálás előtt, a kézirat a SzSzBMÖL tulajdona)
- 13, Wallabenstein Jakab: A hosszú boldog élet titka.
(Budapest) é.n. Keresztyén Könyvesház K. F. Szövetkezet. 80 p
- 14, Békeharang 1930-1944 közötti számai. Kiadó:
Keresztyén Könyvesház K. F. Szöv.
- 15, Evangéliumi Élet 1. számú körlevele 1947.
február 10. Kiadó: Magyarországi Metodista Egyház